

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra psychologie a patopsychologie

Diplomová práce

Bc. Zuzana Figurová

Problematika rozpadu rodiny očima vysokoškolských studentů

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 22. 3. 2012

.....

podpis

Děkuji doc. PhDr. Ireně Plevové, PhD. za odborné vedení práce, poskytování rad, materiálních podkladů, a také studentům Univerzity Palackého, kteří mi poskytli data pro zpracování výzkumu.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Zuzana Figurová
Katedra:	Psychologie a patopsychologie
Vedoucí práce:	Doc. PhDr. Irena Plevová, PhD.
Rok obhajoby:	2012

Název práce:	Problematika rozpadu rodiny očima vysokoškolských studentů
Název v angličtině:	The Issue of a Family Breakdown through the Eyes of College Students
Anotace práce:	<p>Diplomová práce se zabývá problematikou rozvodu rodičů z pohledu studentů vysoké školy. Tato práce se dělí na část teoretickou a praktickou. V prvním případě se zaměřuje na rodinu, rozpad manželství, situaci po rozvodu, následky rozvodu na dítě v dospělosti a rodinnou mediaci. Jednotlivé pojmy jsou definovány, klasifikovány a charakterizovány na základě odborné literatury a pramenů. Praktická část obsahuje výzkum, jehož cílem bylo zjistit, zda rozvod rodičů má vliv na současný život a životní spokojenost u vysokoškolských studentů. V diskuzi jsou výsledky srovnány se zjištěním v jiných výzkumech či s literaturou.</p>
Klíčová slova:	Rodina, genderová role, rozpad manželství, rozvod, syndrom zavrženého rodiče, nevlastní rodič, životní spokojenost, rodinná mediace
Anotace v angličtině:	<p>This diploma thesis is focused on the issue of a family breakdown through the eyes of college students. It is divided into a theoretical part and a practical part. In the first case are a family, a marital breakdown, the situation after divorce, consequences of a divorce on child in adulthood and family mediation. Terms are defined, classified and characterized based on literature and other sources. The practical part contains research aimed to find if the parental divorce has an impact on the contemporary college life of students and their satisfaction in life. Results are compared with other studies and literature in the discussion.</p>

Klíčová slova v angličtině:	Family, gender role, marital breakdown, divorce, parental alienation syndrome, stepparent, their life satisfaction, family mediation
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1: Dotazník Příloha č. 2: Tabulka pro výpočet korelace mezi dlouhodobějším partnerstvím a rozvodem rodičů Příloha č. 3: Tabulka pro výpočet korelace mezi plánováním manželství a rozvodem rodičů
Rozsah práce:	78 stran + 9 stran příloh
Jazyk práce:	český

Obsah

Obsah.....	6
Úvod	7
1 Rodina.....	9
1. 1 Role matky a otce	13
2 Rozpad manželství.....	17
2.1 Zdravý rozvod	19
2.2 Vnímání rozvodu dětmi v závislosti na jejich věku	22
3 Situace po rozvodu	26
3.1 Syndrom zavrženého rodiče	28
3. 2 Nevlastní rodič.....	33
4 Následky rozvodu na dítě v dospělosti	36
5 Rodinná mediace	41
5. 1 Účastníci rodinné mediace.....	43
6 Výzkum	46
6.1 Cíl výzkumu	46
6.2 Metoda výzkumu – dotazník	47
6.3 Výzkumný vzorek	48
6.4 Příprava a průběh výzkumu.....	49
6.5 Vyhodnocení výzkumu.....	49
6. 6 Analýza dat.....	55
7 Diskuze a interpretace výsledků	67
Závěr.....	72
Seznam zkratk.....	73
Seznam použité literatury a pramenů	74
Seznam příloh:.....	78

Úvod

Diplomová práce se zaměřuje na problematiku rozvodu rodičů z pohledu vysokoškolských studentů.

V současnosti není rozpad manželství nic mimořádného. Společnost se stala v této otázce velmi tolerantní a rozvod bývá pokládán za zcela normální řešení partnerských sporů. Domnívám se, že si rodiče často ani neuvědomují, čemu mohou vystavit své potomky. Jistě existují situace, kdy se rozvod může stát vhodným řešením, ale často by stačilo věnovat více pozornosti komunikaci mezi partnery.

Ačkoliv pocházím z rodiny úplné, během svého studia oboru Pedagogika – sociální práce jsem se v průběhu svých praxí často setkala s případy dětí z rozvedených rodin. Někdy jsem byla až šokovaná, co se v takových situacích dělo a právě z tohoto důvodu jsem se rozhodla tematikou rozvodovosti zabývat ve své diplomové práci.

Podle výsledků mnoha výzkumů a také zkušeností odborníků bývá upozorňováno na vliv rozvodu rodičů na děti. Často se hovoří o potřebě dítěte stýkat se s oběma rodiči, protože pro něj představují jistý genderový vzor, vytvářejí pocit jistoty a bezpečí.

Cílem diplomové práce je zjistit, zda rozvod rodičů působí na současný život a životní spokojenost vysokoškolských studentů. Vycházet budeme hlavně ze sociální psychologie, psychologie rodiny, vývojové psychologie či pozitivní psychologie.

Celá práce se dělí na sedm kapitol, v jejichž úvodu se krátce seznámíme s obsahem a v závěru budou podstatné informace shrnuty. Základní pojmy jsou uvedené také v anglickém jazyce v závorce a kurzívou.

Nejprve je nutné se zaměřit na zázemí dětí, proto se budeme v první kapitole zabývat otázkou rodiny. Vymezíme si samotný pojem rodina, dále budeme hovořit o jejích základních funkcích, druzích i systémovém pojetí rodiny. V podkapitole se potom zaměříme na význam role obou rodičů, jež jsou pro dítě tolik důležití.

Druhá kapitola nese název Rozpad manželství. Zaměříme se na termín rozvod, budou představeny základní statistické informace a také jeho příčiny. Poukážeme na jeho dvě roviny – právní a psychorozvod. První podkapitola se věnuje zdravému rozvodu, úkolům rodičů i dětí a jeho fázím. Ve druhé se budeme zabývat vnímáním rozvodu z pohledu dětí na základně vývojových období.

Následující kapitola nese název Situace po rozvodu. Zabývá se stýkáním se dítěte s druhým rodičem a její podkapitola se pak zaměřuje na syndrom zavrženého rodiče, jeho definice, příčiny, projevy, techniky užívané rodiči pro získání si dítěte na svoji stranu a nakonec důsledky. Ve druhé podkapitole bude upozorněno na problematiku přijímání nového partnera rodiče.

V samostatné kapitole se potom více zaměříme na následky rozvodu rodičů v dospělosti dítěte. Mezi oblasti, které mohou být rozvodem rodičů ovlivněny, pak zařadíme zejména školní vzdělávání, zaměstnání, partnerské vztahy a životní spokojenost.

Pátá kapitola se jmenuje Rodinná mediace, protože právě tato forma pomoci může znamenat jeden ze způsobů, jak danou situaci řešit. Vydefinujeme si pojem mediace a její cíl, potom se více zaměříme přímo na mediaci rodinnou. V podkapitole se budeme zabývat účastníky procesu rodinné mediace, hlavně přítomností dítěte.

Následující kapitola obsahuje část výzkumnou, jež zjišťuje, zda rozvod rodičů má vliv na současný život a životní spokojenost vysokoškolských studentů.

Na závěr budou získané výsledky prodiskutovány a porovnány s jinými výzkumy či literaturou.

1 Rodina

Pojem rodina (*family*) lze chápat různými způsoby. V první kapitole se zaměříme na jeho definici, vymezíme základní funkce rodiny a její druhy, dále bude představeno systémové pojetí rodiny a význam role rodičů jako vzorů pro jejich děti. U nás se touto problematikou zabývá např. Matějček, Sobotková či Plaňava.

Někteří autoři poukazují na obtížnosti při snaze nalézt jednotnou definici rodiny (Matějček, 1994, s. 15; Sobotková In: Baštecká ed., 2009, s. 318). Georgas (2006, s. 4) upozorňuje na reflektování kulturních hodnot společnosti, kdy ji sociologové a antropologové západní civilizace chápou jako rodinu nukleární (*nuclear family*) – matka, otec a děti, na rozdíl od jiných národů zahrnujících zde i prarodiče, tety, strýce, sestřenice, bratrance a to z obou stran rodičů.

Sobotková (In: Baštecká ed., 2009, s. 318) ji definuje jako základní jednotku lidské společnosti a současně jako nejdůležitější vztahový kontext v životě jedince.

Podle Hartla a Hartlové (2010, s. 504) je to „společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí“. Sillamy (2001, s. 182) se na tuto problematiku dívá z užšího pohledu, podle něhož je rodina „společenská instituce založená na sexualitě a rodičovských tendencích“.

Je nutné si také uvědomovat historické pozadí rodiny. Jak uvádí Matějček (1994, s. 15), jedná se o nejstarší lidskou společenskou instituci, která vznikla již v dávných dobách nejen z důvodu přirozeného pudu rozmnožování, ale zejména za účelem ochraňovat, učit a vzdělávat potomky ohrožované dalšími velkými živočichy a krutostí přírody. Dnes hrozbu představují jiná nebezpečí, než tomu bylo dříve, ale potřeba dítě chránit, starat se o něj, vychovávat a vzdělávat jej, zůstává i nadále.

Sobotková (In: Baštecká ed., 2009, s. 318) vymezuje čtyři základní funkce rodiny:

- Biologicko – reprodukční
- Ekonomickou – zabezpečovací
- Sociálně – výchovnou
- Emocionální

Za nenahraditelné v otázce výchovy dětí považuje zejména poslední dvě.

Helus (2007, s. 149 – 151) se zamýšlí nad nejdůležitějšími sociálněpsychologickými funkcemi rodiny i jejich realizací a představuje deset nejdůležitějších:

- Uspokojování základních, primárních potřeb dítěte (již od narození)
- Potřeba organické přináležitosti dítěte vytvářející pocit, že dítě někam patří
- Potřeba prostoru pro aktivní projev, seberealizaci a interakci s druhými
- Rodina uvádí dítě do vztahu k věcem rodinného vybavení
- Rodina výrazně určuje prvopočáteční prožitek sebe sama po stránce genderových rolí
- Nabízí dítěti vzory a příklady osobností
- Rodina vytváří, upevňuje a rozvíjí zodpovědnost, ohleduplnost, úctu a také smysl pro povinnost u svého potomka
- Existuje zde možnost seznamování se vztahy mezi příslušníky více generací
- Prostřednictvím rodinných členů dítě získává představu o širším okolí, společnosti a světě.
- Rodina je útočištěm v zátěžových životních situacích.

Jak upozorňuje Oravcová (In: Oravcová a kol., 2007, s. 13), jednotlivé funkce rodiny se vzájemně prolínají a zároveň zde působí také okolní podmínky, jež lze rozdělit na vnitřní a vnější. Vnější podmínky vychází z ekonomické situace, z politické situace a kultury. Odráží se zde zájem společnosti o tuto problematiku (udržení rodiny, její podpora a vytváření podmínek pro kvalitní naplnění funkcí). Autorka uvádí příklad, kdy se nepříznivá ekonomická situace společnosti podstatně odrazí na negativní ekonomické situaci rodiny a v celkovém důsledku se projeví i na kvalitě plnění výchovné či emocionální funkce. V případě vnitřních podmínek zde mají významné postavení individuální charakteristiky členů rodiny, jejich vlastnosti, výchovou osvojené postoje, hodnoty, zájmy, vzdělanost a kvalita jejich vzájemných vztahů.

Zajištění optimálních podmínek pro správný vývoj dítěte není vůbec jednoduché. Působí zde celá řada faktorů. Na základě funkcí dělí Helus (2007, s. 151 – 153) rodinu do pěti kategorií:

- *Stabilizovaně funkční* zajišťující dětem kvalitní socializační podmínky.

- *Funkční s přechodnými, více či méně vážnými problémy*, které dokážou vždy vyřešit a s jejichž pomocí se pozitivně rozvíjejí a upevňují. Problémy jsou způsobovány vlastnostmi členů či vnějšími okolnostmi. Hodnota rodiny je vysoká.
- *Problémové*, jejichž členové čelící krizi v rodině s možností jejího rozpadu, se snaží situaci řešit, hledají pomoc u odborníků, ale ta bývá pouze dočasná. Setkáváme se v tomto případě s alternativou rozchodu a snahou minimalizovat dopady oné situace na děti.
- *Dysfunkční rodiny* se potýkají s dlouhodobým, vážným narušením některých funkcí, kdy jsou v ohrožení i děti (např. alkoholismus, podprůměrný příjem, psychické či jiné poruchy). Rozchod rodičů jim zde přináší traumatické a dlouhodobé následky.
- *Afunkční*, kdy se kumulují různé patologické projevy vyústující ve změnu postoje k dítěti a to od nezájmu k jeho nenávisti do té míry, že je nutné hledat řešení mimo onu rodinu, protože náprava v ní již není možná.

Funkční rodina je důležitá pro správný vývoj dítěte. Podle Hartla a Hartlové (2010, s. 504) to je taková „rodina, která úspěšně řeší problémy, je v ní příznivé emocionální klima a dochází ke stálému vyrovnávání vztahů v souladu s životním cyklem jejich členů.“ Tito autoři zde upozorňují, že termín funkční rodina nahrazuje dřívější označení zdravá rodina. V tomto případě bylo pojednáváno o dělení z pohledu funkcí. Rodinu lze členit na základě dalších faktorů. Kromě již výše zmíněných kulturních odlišností se na dítěti projevují i podoba rodiny.

Jak uvádí Gjuríčová s Kubičkou (2009, s. 52), forma rodiny se měnila nejen v historickém kontextu, ale i po stránce společenských tříd. Za příklad uvádějí autoři život v rodinách v 19. století, kdy vyšší a střední třídy žily v rodinách vzniklých na základě formálního sňatku, přičemž v dělnických a středních vrstvách existovalo soužití i nesezdaných párů s dětmi. Za radiční rodinu byla považována rodina nukleární, čili manželé s biologickými dětmi. Mezi její znaky patřilo: mnoho dětí, otec jako hlavní živitel, ochránce s nejvyšší mocí a autoritou. Naproti tomu stála žena pečující o děti, manžela a domácnost. V tomto pojetí, i když s pozměněnými znaky, lze nukleární rodinu takto chápat také dnes.

Hartl a Hartlová (2010, s. 504) ji definují jako „jaderná rodina, kterou tvoří oba manželé/rodiče spolu s dítětem či dětmi.“ Rodina širší pak představuje již větší okruh osob

s pokrevními pouty, tradicí, postoji, rysy, jazykem¹, kdy zde zpravidla patří prarodiče, strýcové, tety, bratřenci, sestřenice.

Rodinu lze dělit také na orientační a prokreační. Orientační je ta, do níž se dítě narodí a prokreační potom v dospělosti samo zakládá (Oravcová In: Oravcová a kol., 2007, s. 23 – 40).

Dalším typem je rodina doplněná, která vzniká z neúplné. Matějček (1992, s. 25) rozlišuje mezi nově doplněnou po rozvodu rodičů, nově doplněnou po úmrtí jednoho z rodičů a nebo nově utvořenou po předchozím soužití dítěte pouze s jedním osamělým rodičem.

V současnosti velmi častý druh – smíšená rodina. Je to „rodina, v níž jeden z rodičů nebo oba již žili v jiném manželství, případně mají dítě či děti, které do stávající rodiny přivedli“ (Hartl, Hartlová, 2010, s. 504).

Pro ucelenější výčet forem rodiny je nutné zmínit také rodinu náhradní. Matějček (1994, s. 21 - 22) ji vidí jako možnost v případě, kdy dítě nemůže vyrůstat ve své vlastní rodině z jakéhokoliv důvodu (úmrtí rodičů, emigrace či jejich ztráta). Může se tak stát také, když se rodiče o dítě s vážnou chorobou starat nemohou, nechtějí nebo se jednoduše starají nedostatečně. Ďuricová (In: Oravcová a kol., 2007, s. 317) ji vidí jako další nejvhodnější způsob řešení, není-li k dispozici rodina biologická.

Rodinu lze chápat jako určitý systém, ve kterém se podle Matějčka (1992, s. 34 - 35) lidé nacházejí ve vzájemných interakcích a vztazích. Porucha v jedné jeho části se nakonec projeví ve fungování celku. Jak zde dále uvádí, změna v rodinném systému může být kontinuální či diskontinuální. V prvním případě se jedná o změny pozvolné (např. dospívání, stárnutí členů), ve druhém Matějček hovoří o náhlých (např. narození dítěte, rozvod rodičů). Systém se dělí na subsystemy - generační příslušníci, pohlaví, postavení v mocenské hierarchii. Jako přirozené potom uvádí např. babička s dědečkem, matka s dcerou, otec se synem nebo děti mezi sebou. Tento systém autor začleňuje do čtyř úrovní:

- Mikrosystém (rodina)
- Mezosystém (širší společenství – např. příbuzenstvo, sousedé, přátelé, ostatní kolem)
- Exosystém (ještě širší sociální vztahy – např. zaměstnavatel, škola, služby, poradny, soudy)

¹ V současnosti se lze setkávat i s rodinami vícejazyčnými. Může nastat situace, kdy rodiče hovoří jinými jazyky a dokonce i prarodiče mohou být každý jiné národnosti.

- Makrosystém (celá společnost, zcela neosobní vztahy – např. společenské normy a postoje, hodnoty, zákony, předsudky, výchovné praktiky)

Chápání významu pojmu rodina může být, jak je z výše uvedeného patrné, tedy různé.

Jak uvádí Vágnerová (2008a, s. 204), vztahy v rodině jsou považovány za velmi důležité a zejména u mladších dětí bývají rodiče pokládáni za emočně významnou autoritu. Stávají se pak jejich vzorem, s nimiž se identifikují.

1. 1 Role matky a otce

Role rodičů (*parentel role*) je v životě dítěte pro jeho rozvoj velmi důležitá. Základ vědomí vlastní identity se vytváří asi mezi druhým až třetím rokem dítěte, přičemž přítomnost obou rodičů vede k rychlejšímu a lepšímu rozvoji (Matějček, 1992, s. 165).

Genderová role určuje, jak by se jedinec měl chovat vzhledem ke svému pohlaví. Ve slovníku (Hartl, Hartlová, 2010, s. 504) se lze setkat s definicí popisující tuto roli jako „...druh chování předepsaného formálními i neformálními normami, které v daném společenství určují, jak se muž a žena mají chovat a jaké chování je pro ně přiměřené; pravidla se mohou poměrně rychle měnit; tradiční stereotypy pohlavních rolí se nejčastěji objevují v masmédiích, kde jsou mužským a ženským hrdinům připisovány příslušné vlastnosti a aktivity, přičemž vybočení ze stereotypu naznačuje u mužů zženštilost, u žen neženskou tvrdost“.

Oravcová (In: Oravcová a kol., 2007, s. 16 – 17) hovoří o existenci rozdílů mezi muži a ženami ve vnímání, chování v určitých situacích vycházejících z odlišnosti stavby, organizace a funkce nervové soustavy a také hormonálních rozdílů. Ženy tak bývají emočně odolnější, vnímavější k citům druhých, lépe projevují vlastní emoce, zajímají se více o vztahy mezi lidmi, rychleji zpracují informace a zvládnou současně více věcí. Dokáží lépe porozumět a používat řeč, jež slouží i pro vyjádření agresivity. Muži vynikají ve věcnosti, bývají méně emocionální, jsou vybaveni vyšší mírou technického nadání (což se projevuje například v prostorové orientaci), konflikty řeší přímo, agresivitu vyjadřují také tak (často fyzicky), mají větší problémy při výkonu více věcí najednou, fyzicky bývají zdatnější, snadněji mění názor o druhém člověku. Z tohoto pohledu tedy muži jsou lépe vybavení pro ochranu rodiny, pro pozici živitele, a aby stabilizovali vnější hranice rodiny. Naproti tomu žena bývá úspěšnější v citové oblasti, péči a výchově dětí. Velký vliv zde jistě mají i vnější

podmínky, proto se současná podoba rodiny výrazně mění, jelikož se střetává fylogenetická výbava jedince s tím, co se od něj očekává z pohledu jejich genderové role. Autorka se odvolává na výzkumy zabývající se tím, čeho si děti na rodičích cenní. U matky si považují její pracovitost, starostlivost, chápavost, veselost, spravedlivost a také, že je dobrá, milá. U otce vyzdvihují pracovitost, spravedlivost, čestnost, důslednost, přeměřenou přísnost, veselost a dobrotu.

Matějček (1992, s. 46) považuje za zásadní již období před pubertou, tedy střední školní věk (8 – 12 let). Říká, že puberta vývoj identity posouvá na vyšší úroveň individualizace – „kdo jsem“. V adolescenci dochází k rozšíření o další dimenzi, a to o erotickou i sexuální přitažlivost.

Jak uvádí Oravcová (In: Oravcová a kol., 2007, s. 16), muž a žena spolu vytváří systém, který obsahuje i rozdíly mezi nimi. Spojení jejich jednotlivých vlastností umožňuje plnění funkcí rodiny ve směru k dětem i rodičům. Podle Matějčka (1992, s. 152) nepřítomnost jednoho z rodičů způsobuje ztrátu základní příležitosti k rozvoji potenciálu daného příslušnosti k jednomu pohlaví. Říká, že i dívky potřebují mužské vzory za účelem kultivace ve styku s nimi a pro osvědčování své ženské role. Obě role se vzájemně doplňují a není možné nahradit jednu druhou.

Nesmíme ovšem zapomínat na případ, kdy postrádání jednoho z rodičů může být za dané situace ku prospěchu. Jedná se o rodiče, který nepřináší dítěti správný vzor. „...i když absence otce nebo matky je z hlediska socializace dítěte vážným nedostatkem, je někdy lépe nemít žádný vzor než mít vzor špatný, deformovaný, scestný“ (Matějček, 1992, s. 155).

O tom, jak jsou důležití pro děti oba rodiče v jejich jednotlivých vývojových obdobích, hovoří Oravcová (In: Oravcová a kol., 2007, s. 17 – 19):

- *Prenatální období*

Matka je v tomto období pro dítě významnější zejména z důvodu spojení s dítětem, na které tak přenáší všechny změny odehrávající se v jejím těle (včetně psychických). Vliv na vývoj dítěte má její postoj k němu a láska. Otec zde zastává roli podpory a ochrany matky a také si vytváří vztah s potomkem.

- *Období od narození po věk batolete*

Primární role náleží matce, ale postupně dochází ke zvyšování úlohy otce. Matka uspokojuje biologické, sociální a emoční potřeby dítěte, slouží i jako spojení se světem, přičemž dochází pomalu k separaci dítěte. Otec si připoutává dítě a stimuluje

jej pomocí her. Poskytuje tak více tělesné aktivity, vzrušení a má také výrazný podíl na kognitivním vývoji a nezávislosti dítěte.

- *Předškolní období*

Oba rodiče jsou důležití pro osvojování sociální role dítěte a stejně tak žádoucích vzorců chování. Děti si začínají vytvářet větší vztah k rodiči opačného pohlaví, kdy přijímají jejich hodnoty a normy. V tomto období se úlohy rodičů více vyrovnávají.

- *Mladší školní věk*

Děti si více osvojují role v závislosti na svém pohlaví. Matka stále zabezpečuje základní tělesné a duševní potřeby, pro dívky je modelem ženské role a pro chlapce zůstává opatrovnicí jistoty a bezpečí. Význam otce v tomto období začíná výrazněji růst. Stává se ve větší míře poskytovatelem informací, zkušeností, podpory a osamostatnění, nezávislosti, sebejistoty a sebesystému. Jeho autorita začíná být výraznější. Otec jako model mužské role slouží chlapci pro identifikaci, proto by matka měla tuto roli respektovat.

- *Pubescence*

Ačkoliv děti mají větší potřebu nezávislosti, rodiče zůstávají důležití i nadále. Matka podporuje dceru v přebírání role ženy a také se stává její důvěrnicí. Otec je spolehlivým partnerem pro své děti. Chlapci se sice od něj potřebují odpoutat, ale také chtějí vědět, že se na něj mohou spolehnout. Otec by tak měl podporovat a korigovat sebevědomí dětí, měl by se stát přátelskou autoritou, která dítěti pomůže přejít do role dospělého.

- *Adolescence*

V této fázi vývoje je potřebou dítěte, aby bylo přijímáno jako dospělé. Rodiče by jej měli přiměřeně usměrňovat a poskytnout mu i jistou míru svobody na základě spíše partnerského než autoritativního vztahu (Oravcová In: Oravcová a kol., 2007, s. 17 – 19).

Shrnutí

Rodinu lze považovat za základní jednotku lidské společnosti. V průběhu historie a kulturních vlivů se setkáváme s mnoha variacemi odrážejícími se na životě jejich členů, zejména dětí. Z tohoto důvodu neexistuje ani sjednocená definice rodiny. Záleží také na úhlu

pohledu odborníků z různých profesí. To, co považuje za nejdůležitější např. sociolog, může být v jiném případě až na druhém místě. Někdy je pod pojem rodina zahrnován model matka – otec – dítě, jindy se setkáváme i s širším vymezením, jež sem zařazuje i prarodiče, tety, strýce apod. Vždy se ale mluví o vztazích mezi jednotlivými členy, pokrevních vztazích, kdy významnou roli zastává také rodičovství a sexualita.

Důvodem zakládání rodiny je hlavně rozmnožování a ochrana dětí, která pochází již z dávných dob. V současnosti se setkáváme s jinými nástrahami života, než tomu bylo dříve, ale i přesto se stále jedná o velmi důležitou instituci pomáhající jejich členům v zátěžových obdobích jejich života. Rodina by tedy měla zajišťovat čtyři základní funkce (rozmnožovací, zabezpečovací, sociální a emociální). Tyto funkce se vzájemně prolínají a jsou vystaveny působení vnitřních či vnějších okolních podmínek. Podle úspěšnosti jejich naplňování ji pak lze dělit na funkční, problémovou, dysfunkční a funkční. Další dělení se zaměřuje na již výše zmíněnou nukleární a širokou, setkáváme se i s rodinami úplnými, neúplnými, doplněnými, smíšenými a náhradními.

Vždy se jedná o vzájemné interakce jejich členů zapojených do systému rodiny, který se skládá z jednotlivých podsystémů a zároveň náleží do dalšího systému na úrovni mikrosystému, mezosystému, exosystému a makrosystému.

Role rodičů jsou základními vzory pro chování jejich dětí, protože jim pomáhají vytvářet svoji identitu přirozeným způsobem. Opravdu nezbytné je uvědomování si, že jedna role nemůže nahradit tu druhou. Dítě potřebuje ke správnému vývoji oba rodiče, aby se tak naučilo, jak se chovat ve společnosti, v partnerském vztahu a nakonec i jako rodič. Každý rodič, jakožto zástupce své genderové role, bývá pro dítě během jeho vývoje jinak důležitý. V prenatálním období mívá primární postavení matka, které si drží asi až do věku batolete dítě. V této době ale již začíná čím dál více posilovat i role otce. Každý z obou rodičů má své specifické vlastnosti a charakteristiky, jež dítě výrazně ovlivňují.

2 Rozpad manželství

Rozpad manželství (*marital breakdown*) bude v této kapitole chápan ve smyslu rozvodu (*divorce*). Existují jistě manželství, kde spolu rodiče již nežijí, ale formálně manželé zůstávají i nadále (v tomto případě se však může jednat o specifitější situaci).

Touto problematikou se u nás zabývá např. Bakalář či Novák. Ze zahraniční autorů lze uvést manžele Everettovi či Amata.

Nejdříve bude vysvětlen samotný pojem rozvod, základní statistické informace a příčiny. Lze jej vnímat ve dvou rovinách - jako právní rozvod a psychorozvod, proto budou oba pohledy níže vysvětleny. V první podkapitole se více zaměříme na zdravý rozvod, úkoly rodičů dětí a jaké jsou jeho fáze. Ve druhé podkapitole se budeme zabývat otázkou vnímání rozvodu z pohledu dětí ve všech vývojových obdobích.

Rozvod manželství definuje Hartl a Hartlová (2010, s. 508) jako: „zrušení manželského svazku za života manželů rozhodnutím soudu...“ Obdobné vymezení lze najít i u dalších autorů (Bennett In: Corsini, Auerbach, 1998, s. 234; Sillamy, 2001, s. 158). Nejedná se pouze o formální záležitost. Ve skutečnosti zanechává dlouhodobé následky na všechny členy rodiny. Jak píše Kratochvíl (2000, s. 200), jedná se o stresovou situaci, která ohrožuje rovnováhu jednoho nebo obou partnerů, mající vliv také na děti. Gjuričová a Kubička (2009, s. 97) jej vidí jako zásadní změnu životních plánů, kdy vnímání této ztráty vztahu ovlivňuje následující průběh kontaktů mezi bývalými manželi, pokud jsou rodiči, protože se může objevit tendence mstít se bývalému partnerovi i prostřednictvím dětí.

V dnešní době se nejedná o nic mimořádného z pohledu četnosti rozvodů. Spousta lidí pochází z rodin majících nějakou zkušenost s rozvody. Podle Českého statistického úřadu (dále jen ČSÚ) bylo v roce 2008 schváleno 31 300 rozvodů, kdy v 65% byly iniciátorkami ženy. V 72% se jednalo o první rozvod obou manželů. Průměrná délka trvání manželství, která byla v tomto roce rozvedena, činila 12,3 let (<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>).

V některých společenstvích hraje důležitou roli rodina, jinde instituce či náboženství (Georgas, 2006, s. 19). Jak již bylo výše řečeno, taková událost má déletrvající charakter.

Rozvod z pohledu manželů můžeme chápat ve dvou rovinách:

- *Právní rozvod*

Řeší rozdělení majetku, upravuje výchovu a výživu dětí, zabývá se společnými závazky manželů apod. Tímto krokem dochází k oznámení společnosti, že spolu manželé nemohou nebo nechtějí žít. Autorka poukazuje na jeho důležitost pro první krok k psychorozvodu

- *Psychorozvod*

Dochází k vnitřnímu vyrovnávání se s rozvodem. Začíná již před podáním žádosti o rozvod a trvá ještě nějakou dobu po něm (Poupětová, 2009, s.15 – 17).

„Rozvod je téměř vždy důsledkem vážné a dlouhodobé manželské neshody, jejíž příčina může být sexuální, povahová nebo kulturní“ (Sillamy, 2001, s. 185). Hartl a Hartlová (2010, s. 508) uvádí jako nejčastější příčiny: rozdílnost povah, zájmů, názorů, dále zmiňuje závislosti (např. alkoholismus), nevěru, sexuální a finanční neshody, nebo když jeden z partnerů nejeví zájem o rodinu. Také dle ČSÚ je nejčastější příčinou rozdílnost povah a zájmů partnerů (společně s kategorií ostatní se tak děje v 87%). V pořadí na prvním místě konkrétně formulovaných důvodů byla nevěra partnera², následoval alkoholismus muže a také se zde objevuje nezáměr o rodinu ze strany ženy (<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>). Oravcová (In: Oravcová a kol., 2007, s. 157) upozorňuje na problematiku jednoznačného určení příčin rozpadu manželství, protože není jisté, zda se nejedná spíše o důsledky. Podobně je tomu i v případě alkoholismu Autorka hovoří o třech kategoriích příčin:

- *Příčiny přítomné už v období uzavírání manželství*

Lidé se mohou rozhodnout pro sňatek, aby mohli odejít z domova, z důvodu těhotenství, pocitů samoty nebo za účelem vyrovnání se svým vrstevníkům, kteří už partnera mají. Dále mohou pociťovat citovou vyprahlost či potřebu se k někomu přimknout. Existuje tu také možnost, že si vyberou za svého manžela nežádoucího či rizikového partnera, který je např. závislý, impulzivní, žárlivý.

- *Nezvládnutí přirozených partnerských problémů*

- *Nezvládnutí mimořádných problémů*

Jedná se např. o smrt dítěte, neplodnost jednoho z manželů, závažné onemocnění člena rodiny.

² U mužů tomu bylo v 1442 případech a u žen 921.

Matějček (1992, s. 153) upozorňuje, že jsou pro dítě nejdůležitější šťastní a spokojení rodiče, protože mohou zajistit lepší podmínky pro výchovu potomka a zároveň říká: „Rozvod je zlá věc, ale špatné manželství nemusí být nic lepšího, ba může být ještě horší.“

Berger a Gravillon (2011, s. 18) podotýkají, že pokud dochází mezi partnery opakovaně k fyzickému násilí, mohou děti takový rozvod považovat za nutný a akceptovat jej. Bývá pro ně totiž nesnesitelné být svědky takovýchto situací, proto jsou raději, když se rodiče rozejdou.

Je tedy důležité najít takovou cestu rozchodu, aby se minimalizovalo riziko negativních následků na dítě. Také Kratochvíl (2000, s. 200) považuje udržování manželství v některých případech jako nemožné a bezúčelné. Jednou z takových možností je zdravý rozvod.

2.1 Zdravý rozvod

Rozvod bývá vždy velkou zátěží pro všechny zúčastněné. Je tedy potřebné hledat takové cesty, jenž by situaci řešily s co možná nejmenšími negativními následky. Jak uvádí Berger a Gravillon (2011, s. 15) „...úspěšný rozvod neexistuje. Odloučení má vždycky bolestivé důsledky – pochopitelně pro rodiče, ale zvláště pro děti.“ Everett a Everettová (2000, s. 29 – 34) stanovují tři úkoly pro rodiče, aby dosáhly zdravého rozvodu (*healthy divorce*):

- Citové odpoutání
- Rozvíjení nových sociálních vazeb
- Stanovení nových rodičovských rolí

V prvním případě se na straně opouštěného rodiče objeví ambivalentní pocity (Everett a Everettová (2000, s. 29). Člověk, kterého milovali, se najednou vzdaluje, nic už není takové jako dříve a je nutné se k tomu postavit přímo. Citové odpoutání může být pro druhého partnera jistě nelehké, ale neměl by to samé požadovat po svých potomcích, kteří jsou už i tak v nesnadném postavení.

Matějček (1992, s. 158) říká: „Žádné sdělení dítěti nemá obsahovat očeňování jednoho rodiče druhým, popuzení dítěte oproti druhému rodiči, uplácení dítěte atd.“ Děti by se měly podle Everetta a Everettové (2000, s. 29 – 34) s danou situací vyrovnat, ale k citovému odpoutání v jejich případě nedochází. Měly by přijmout skutečnost takovou, jaká je. Děti se v takovém případě obávají, že ztratí jednoho nebo oba rodiče. Jelikož se rodiče neustále

hádají, navzájem se vyhýbají, může tato obava nabývat na intenzitě. Z toho důvodu je nutná dohoda rodičů na nových rolích. Rodiče by se měli oprostit od pocitů nepřátelství a začít přemýšlet nad rozdělováním si povinností ohledně dětí a vymezit si čas s dětmi strávený. Autoři zde uvádí, např. nakolik se bude každý z rodičů podílet na školních či sportovních aktivitách svých dětí, otázku koordinace dovolených, prázdnin a narozenin. V žádném případě by nemělo dojít k narušení vztahů dětí s dalšími rodinnými příslušníky (prarodiči, tetami, strýci apod.). Cílem je vybudování nového rodinného systému s novými pravidly i očekáváními.

Rozvod, jakožto déletrvající proces, probíhá v určitých fázích. Podle Hartla a Hartlové (2010, s. 508) se jedná o fáze tři:

- a) „manželský nesoulad s neschopností řešit rozpory vzájemnými kompromisy,
- b) manželský rozvrat, většinou dlouhodobý,
- c) právní ukončení manželského vztahu rozvodem.“

Everett a Everettová (2000, s. 35 – 171) předkládají rozšířenější přehled jednotlivých etap, kde se zabývají více také dětmi:

1. etapa – oblaka pochybností

Děti vnímají napětí v rodině a vytuší, že se něco děje. Někdy si mohou dokonce myslet, že je rodiče už nemají rádi a rozvádějí se kvůli nim. O tomto problému hovoří Matějček (1992, s. 157), podle něhož by dítě mělo dostat takové informace, které by jej nezahltily, ale jež vysvětlují situaci. Měly by být v podobě, kdy se dají dále rozvádět, ale ne měnit. Rodiče by proto neměli předstírat, že je vše v pořádku, spíš by se měli zaměřit na ubezpečování, že tu jsou pro ně i nadále, přestože může dojít k rozpadu manželství.

2. etapa – ochladnutí vztahu

Everett a Everettová v této fázi poukazují na odcizování se méně spokojeného partnera, který se přestává účastnit společných akcí a hledá si jiné zájmy a přátele. Rodině se pak může vyhýbat z obavy před nepochopením. Děti mohou na něj snadno zanevřít, navíc se zde může odrazit i snaha druhého rodiče využít dítě, aby se odcizující se partner opět zapojil do rodinného života. Partneři by tedy neměli řešit své problémy prostřednictvím dětí, nechtít po nich rozhodování, s kým chtějí žít. Měly by

mít naopak možnost se vypovídat svým kamarádům či v případě jejich zájmu i rodičům.

3. *etapa – fantazie před rozchodem*

Dochází k představám o smíru rodičů, o tom, že se nic neděje a vše bude zase jako dříve. Takto se brání přijmout skutečnost jaká je, proto po oznámení rodičů rozvést se může nastat, jak sami autoři píší, kruté probuzení.

4. *etapa – fyzická odluka*

Nejdůležitější je správně oznámit rozchod či rozvod. Matějček (1992, s. 158) podotýká, že se rodiče často snaží takovýmto nepříjemným sdělením vyhybat z obavy reakce ze strany jejich dětí. Everett a Everettová proto radí, aby se rodina setkala v určitou dobu, kdy je dostatečný časový prostor si o všem promluvit. Sdělení by mělo být jasné, citlivé, otevřené, bez obviňování a výhrůžek. Odluku je nutné naplánovat tak, aby ji děti mohly zvládnout, co nejlépe. Autoři doporučují: vysvětlit dětem své rozhodnutí, nepotlačovat jejich reakce, mít s dětmi trpělivost, podávat přesné informace ohledně nového bydliště druhého rodiče, nevzbuzovat u nich plané naděje, dát jim pocit jistoty a jejich zájmy by měly být prioritou pro oba partnery.

5. *etapa – pseudousmíření*

Rodiče se usmíří, ale po určité době zjistí, že spolu opravdu žít nemohou. Děti, které měly pocit vyřešené situace, mohou reagovat daleko silněji, než tomu bylo v prvním případě. Lepší je proto nečinit ukvapená jednání.

6. *etapa – fantazie před rozvodem*

Partneři si začínají uvědomovat nutnost rozvodu a začínají se podle toho zařizovat. Děti vidí, že už se věci do pořádku nedají. Některé z nich mohou pociťovat úlevu, protože mizí dlouhotrvající nejistota, u jiných se projeví somatické obtíže (např. bolesti hlavy, žaludeční problémy) nebo poruchy chování. Jedná-li se o pokus, jak rodiče odvrátit od rozvodu, je potřeba opět trpělivost a láska, aby nabyly opět pocit vnitřního klidu.

7. *etapa – rozhodnutí se rozvést*

Nemělo by docházet k pomlouvání partnera, nevydírát jej apod., ale začít spolupracovat v otázce dětí.

8. *etapa – ambivalence*

V této etapě by se měl vypracovat plán setkávání dětí s rodiči v závislosti na věku dítěte.

9. *etapa – spolupráce nebo boj*

V případě sporů, lze využít mediaci. Je ovšem nutný zájem obou partnerů.

10. *etapa – adverzivní rozvod*

Jedná se o rozvod u soudu.

11. *etapa – spolupráce rodičů po rozvodu*

12. *etapa – uzavření nového sňatku jednoho z rodičů*

Děti by se měly o tomto rozhodnutí dozvědět jako první a to přímo od onoho rodiče bez přítomnosti dalších lidí. Následně by to měl sám říci bývalému partnerovi.

13. *etapa – uzavření sňatku druhého z rodičů*

V této fázi mohou mít děti pocit, že by si i druhý rodič měl najít partnera (mohou mu jej i sami hledat) nebo se naopak snaží takovému činu zabránit. Proto by mělo nastat vymezení hranic.

14. *etapa – vytvoření smíšené rodiny*

Nakonec autoři upozorňují, že jakmile oba rodiče uzavřou nová manželství, vytvoří se nové subsystemy (Everett, Everetová, 2000, s. 35 – 171).

Jak je tedy z výše uvedeného patrné, komunikace má značný vliv na vnímání rozvodu dětmi (zejména v etapě fyzické odluky). Oravcová (In: Oravcová a kol., 2007, s. 171) říká, že komunikace během rozvodu mívá až destruktivní charakter, protože partneři mívají často tendenci se obviňovat, útočit, přičemž zde chybí vzájemná snaha si porozumět.

2.2 Vnímání rozvodu dětmi v závislosti na jejich věku

Tato podkapitola se věnuje vnímání rozvodů samotnými dětmi v závislosti na věku dítěte. Jak je níže uvedené, dítě vnímá rozvod rodičů již od prenatálního období až do dospělosti.

- *Prenatální období až dva roky dítěte*

Rozvod rodičů už v prenatálním období dítěte může mít na něj zásadní vliv. Jak upozorňuje Novák a Průchová (2007, s. 53 – 54), existuje hrozba předčasného porodu, nízké porodní váhy, mohou se také objevit problémy s jídlem, spánkem nebo vývojové opoždění. Kojenci jsou citliví na emoce rodičů a rozvod proto vnímají jako určitou změnu. V tomto období jsou pro dítě důležité stejné podmínky a rituály.

- *Předškolní věk*

Pro předškolní věk je typická identifikace s rodiči, kdy se na ně děti spoléhají, věří jim a nekriticky přijímají veškeré jejich názory (Vágnerová, 2008a, s. 204). Pokud dochází k rozpadu rodiny, dítě tuto jistotu ztrácí. Chování dítěte neodpovídá jeho věku (dochází k regresi), mívá problémy se spánkem (usínání, noční můry) a bojí se odloučení od pečující osoby, proto v případě zmizení rodiče z života dítěte nebo ne moc časté návštěvy může dítě prožívat úzkost či pocity viny (rozvod zatím stále ještě nechápe) (Novák, Průchová, 2007, s. 54).

- *První stupeň základní školy*

Rodina vytváří emoční zázemí i oporu (Vágnerová, 2008a, s.268). Nástup do školy bývá sám o sobě zátěžové období. Jak uvádí Novák s Průchovou (2007, s. 54), pokud dojde k rozvodu v tomto období, může se to odrazit na nesoustředěnosti dítěte, labilitě nálad, zhoršení výslovnosti nebo nepřiměřenými výbuchy agrese. Takové dítě ve stresu má vyšší pravděpodobnost úrazů.

„Rozvodem rodičů ztrácejí jistotu existence rodinného zázemí“ (Vágnerová, 2008a, s. 277). Taková ztráta vede u sedmiletých až desetiletých dětí k pocitu smutku, agresivitě. Dítě tak začne své okolí trestat např. odmítáním, provokacemi, testováním a objevují se i psychosomatické příznaky (Novák, Průchová, 2007, s. 54).

- *Druhý stupeň základní školy*

V tomto období už chápe, co rozvod znamená, ale může dojít ke zjednodušení pohledu na základě informací od vrstevníků. Následkem je pak negativismus a skrytá či otevřená agresivita. Někdy dochází k vydírání rodiče nebo ke snaze převzetí role chybějícího otce/matky (Novák, Průchová, 2007, s. 54).

- *Pubescence*

Dospívající usiluje o změnu svého postavení v rodině, protože si uvědomuje, že rodiče nejsou všemocní a neomylní, což s sebou přináší často i konflikty (Vágnerová, 2008a, s. 350 – 352). V případě rozvodu může dojít k tomu, že se dítě dozví informace, jenž by vědět nemělo (často pak zkreslené) a hrozí u něj pocity úzkosti, deprese, nejistota, zklamání, delikvence, užívání drog, sexuální promiskuita, strach z budoucnosti (Novák, Průchová, 2007, s. 55).

- *Adolescence*

V tomto období se člověk nerad zabývá problémy rodičů, očekává od nich vstřícnost, ochotu vyslechnout, poradit a pomoc (i finanční), proto pokud se dostane do pozice

opačné, tj. v případě požadování pomoci ze strany rodiče), dítě to obtížně nese a z domova odchází (Novák, Průchová, 2007, s. 55).

- *Dospělost*

Také v dospělosti pociťují lidé pocit ztráty, úzkosti nebo i závist a v případě narušeného kontaktu s rodičem (i oběma) může dojít k přenesení emocí na další generace (Novák, Průchová, 2007, s. 55).

Každé období umožňuje tedy vyrovnání se s rozvodem rodičů jiným způsobem, v závislosti na stupni vývoje jedince. Jak uvádí Oravcová (In: Oravcová a kol., 2007, s. 165), děti reagují na období rozvodu různě, a to i v závislosti na vztahu k rodičům, podobě problému apod.

Shrnutí:

Rozvod bývá velkou zátěží pro všechny členy rodiny. Je to důsledek dlouhodobých nesrovnalostí ve vztahu manželů. V současnosti je v naší společnosti vnímán jako zcela běžná věc. Vždy s sebou nese jistá rizika v souvislosti s výchovou dětí z takového vztahu pocházejících a záleží především na schopnostech rodičů se s takovou situací vypořádat.

Rozlišujeme mezi dvěma základními druhy rozvodu a to právním a psychorozvodem. V prvním případě se řeší majetkové vyrovnání, společné závazky manželů a styk a vyživovací podmínky vzhledem k potomkům. Jedná se spíše o formální část. Psychorozvod pak znamená psychické vyrovnávání, které bývá často velmi problematické a dlouhodobé. Rozvod je tedy proces, který trvá po nějakou dobu, kdy se všichni zainteresovaní snaží adaptovat na nově vzniklé podmínky. Existuje termín zdravý rozvod, jehož cílem je minimalizovat negativní dopad na celou rodinu, zejména děti. Jsou-li šťastní rodiče, mohou svým dětem vytvořit optimální podmínky pro život a také jejich pocit bezpečí.

Jelikož je rozvod procesem, jak již bylo výše uvedeno, dá se rozdělit do několika fází, pro něž bývají specifické úkoly, které je nutné zvládnout, aby byly zajištěny podmínky pro jeho co nejlepší zvládnutí.

Počátky rozvodu lze zařadit do doby vzniku stále většího napětí v rodině. Následující hádky a někdy i fyzická napadání přivedou rodiče k rozhodnutí jejich odlučky. Po té přichází doba vyrovnávání se s novými podmínkami celé rodiny a okolí, jež by mělo směřovat ke spolupráci

a vzájemné pomoci. Nakonec mohou přijít nové sňatky obou rodičů a vzniku tak smíšené rodiny s novými subsystemy, zvyky a hodnotami.

Děti by ovšem vždy měly být na prvním místě, protože pro ně je to něco, co sami ovlivnit nemohou. Navíc se musí brát ohled na věk potomků, protože každá vývojová fáze má svá specifika. Ne každý rodič si uvědomuje, že i dítě ještě nenarozené může být jejich prožíváním ovlivněno. Dítě začíná sice chápat rozvod až později, ale vzhledem k emočnímu vypětí rodičů jej pocítuje vždy.

3 Situace po rozvodu

Situace po rozvodu nebývá pro nikoho snadná. Jistě velmi problematickou záležitostí jsou formy stýkání se rodičů s dětmi. Existují různé pohledy a názory zohledňující další okolnosti. Vždy je však nutné přihlížet k věku dítěte, proto se v této kapitole budeme otázkou porozvodového setkávání více zabývat. Někdy rodiče situaci nezvládnou tak, jak by bylo žádoucí a dítě se stává jakýmsi prostředníkem k řešení jejich sporů. S tím souvisí také syndrom zavrženého rodiče, na který se zaměřuje první podkapitola. Ačkoliv se odborníci v otázce samotné existence tohoto syndromu mohou lišit, jak je patrné níže, některé děti mají až nápadně podobné projevy chování v případě odmítání některého z rodičů. Z tohoto důvodu bude syndrom zavrženého rodiče vysvětlen poněkud podrobněji. Ve druhé podkapitole bude pojednáno o vztahu dítěte s případným novým partnerem rodiče.

V první kapitole bylo pojednáno o roli otce a matky v životě dětí. Je tedy patrné, že dítě potřebuje oba rodiče.

Zpřetrhání citových vazeb mezi dětmi a rodiči tak vede k narušení základní životní jistoty a následně k možnosti vzniku různých poruch (Bakalář In: Bakalář a kol., 2006, s. 20).

Někteří lidé si mohou myslet, že se otec o dítě neumí postarat, a proto by mělo zůstat v péči matky. Jak tvrdí Matějček (1992, s. 165), otec se o dítě dokáže postarat již v kojeneckém věku. Ztráta otce pak může pro dítě znamenat ochuzení o významné zdroje socializačních podnětů a následné ochuzování jeho socializačního vývoje.

Je jisté, že už není možné zajistit stejný styk s dítětem, jak tomu bylo v době před rozvodem. V závislosti na schopnosti rodičů spolu komunikovat se nabízejí různé alternativy k danému problému. Podle (Matějček, 1992, s. 166 - 167) je neoptimálnější forma volné pokračování rodinného vztahu, kdy bylo manželství sice rozvedeno, ale vztahy jsou zachovány. Ne vždy je to ale pro bývalé partnery snadné spolu bezproblémově spolupracovat. Matějček je v tomto případě přesvědčen, že psychologicky nejlepším řešením je vzdání se návštěv otce jedenkrát za dva týdny či měsíc ve prospěch trávení delšího času s dítětem v celku, bez případných narušení ze strany matky, a tím zajistit méně příležitostí k popuzování potomka. Může se jednat o měsíc během letních prázdnin, týdnů o Vánocích apod.

Zde záleží zřejmě na okolnostech, protože ne každému dítěti taková alternativa může vyhovovat. Za nejméně vhodný způsob vidí styk dítěte s druhým rodičem podle přesně daných pravidel a časového rozvrhu.

Everett a Everettová (2000, s. 94 – 96) se zabývají touto záležitostí poněkud podrobněji. Plán setkávání dětí s rodiči by měl zohledňovat:

- Věk dětí
- Podobu vztahů a vazeb mezi nimi
- Vztahy a pouta k oběma rodičům
- Podobu vyrovnávání se s odlukou a rozvodem
- Bydlení rodičů
- Školu a odvoz dětí do školy
- Potřebu denní péče o dítě nebo vychovatelky
- Potřebu péče po škole a mimoškolní aktivity
- Pracovní vytížení rodičů
- Dostupnost pečovatelky dítěte pro oba rodiče³.

V prvním bodě byl zmíněný věk, jenž je velmi nutné zohledňovat. Je logické, že dítě v pubescenci nebude chtít trávit tolik svého volného času s rodiči, než je tomu například u dětí mladších. Autoři doporučují u mladších dětí více kontaktu s oběma rodiči. Velmi malé děti jsou limitovány zásobou vzpomínek, tudíž by se měly s rodiči setkávat po dobu několika hodin třikrát za týden (s růstem dítěte pak dobu postupně prodlužovat). U předškoláka je důležitější spíše délka trvání než četnost. Kolem třetího roku nabývá na významu také přenocování u druhého rodiče. Potomek se má cítit dobře. Déletrvající kontakt vede k pocitu jistoty a stability. Mezi třetím až šestým/ sedmým rokem je podle autorů nejvhodnější rozdělit týden na polovinu u každého rodiče. U starších dětí (do čtrnácti let) považují autoři za lepší variantu střídání po týdnu. Pokud je doba delší, mohou se objevit pocity stesku, strádání druhého rodiče a zároveň se narušují styky s přáteli. Negativní následky může mít i druhý protipól. Jedná-li se o změnu prostředí po méně než polovině týdne, jsou děti, kterým to vadit nebude, ale také ty, jež s tím mají problém. Do plánu by se měly zařazovat i víkendy a pracovní dny, protože rodič trávící s dítětem pouze sobotu a neděli může v jeho očích budit dojem, že je více přátelštější a hodnější, v porovnání s druhým, s nímž bydlí během školního týdne a řeší spolu každodenní problémy. (Everett a Everettová, 2000, s. 98 – 99).

³ V anglicky mluvících zemích bývá typické, že dítě mívá pečovatelku.

Rodiče, uvědomující si nelehkou situaci svých potomků, se mohou rozhodnout pro to, aby si samotné děti vybraly, u kterého z nich chtějí žít. Ovšem ani tato cesta není zcela optimální. Everett a Everettová (2000, s. 97) upozorňují na negativní dopad v případě, kdy si děti mají vybrat, kde by chtěly bydlet, protože by mohly žít do konce života s pocitem viny vůči druhému rodiči. Taková situace může nastat i v případě, kdy se rodiče jednoduše snaží zbavit zodpovědnosti, aby se v budoucnu vyhnuli případnému obviňování ze strany dítěte.

Jak autoři dále uvádějí, u pěti až čtrnáctiletých dětí se objevuje pocit pro spravedlnost ve vyšší míře. Požadují, aby se i v otázce uspořádání přistupovalo spravedlivě vůči oběma rodičům a pokud se tak nestane, může v adolescenci nastat hněv, vztek na rodiče, s nímž žije, jelikož má pocit, že jeho vztah s druhým rodičem se zničil a v důsledku se může nakonec pokazit i vztah s obviňovaným (Everett a Everettová, 2000, s. 99 – 100).

3.1 Syndrom zavrženého rodiče

Syndrom zavrženého rodiče (*Parentel alienation syndrome*⁴) bývá často velmi diskutabilní téma, protože ne všichni odborníci jej chápou stejným způsobem. Z tohoto důvodu si nejdříve vysvětlíme, jak jej definuje jeho samotný autor. Dále se změříme na faktory, jež zde působí, jak se syndrom projevuje a krátce naznačíme techniky, které k tomu rodiče využívají. Důležitou roli zde hraje samotné dítě, proto se budeme zabývat i jeho psychodynamikou. Nakonec shrneme důsledky syndromu, upozorníme na situaci, kdy může zavržení vycházet ze samotného dítěte a kdy ze vzájemného obviňování obou rodičů, z navádění dítěte proti nim.

Termín Syndrom zavrženého rodiče začal v osmdesátých letech dvacátého století používat Richard A. Gardner⁵, protože se stále více setkával s případy zmanipulovaných dětí svými rodiči. Definuje jej jako „...proces, kdy dítěti je vůči rodiči vštěpován odpor a kritika, které jsou neoprávněné anebo přehnané“. Dále reaguje na kritiku tohoto označení, která situaci vysvětluje pouze jako popuzování dítěte, protože termín popuzení, dle jeho názoru, znamená systematické programování dítěte rodičem proti druhému. Syndrom zavrženého dítěte ale kromě této skutečnosti bere ohled i na další aspekty. Na rozvoji syndromu se tak mohou podílet nejen rodiče (vědomě či nevědomě), ale také samotné děti - nezávisle na rodičích, kdy svůj podíl mívá rodina a prostředí dítěte. Zásadní tedy je, že rodičovské programování je

⁴ V anglicky psané literatuře se lze setkat s označením PAS.

⁵ Richard Alan Gardner byl dětský psychiatr z USA.

rozšířeno o scénáře, jež druhého rodiče odsuzují a následně zavrhují, vytvořené přímo samotným dítětem (Gardner, 1996, s. 112). Dojde-li ale k zavržení bez vlivu preferovaného rodiče, o tento syndrom se nejedná (Warshak, 2003, s. 52).

Syndrom zavrhovaného rodiče se stává v posledních letech velkým tématem také v České republice (Novák, 2008, s. 64).

Projevy syndromu zavrženého rodiče u dětí podle Gardnera (1996, s. 15 – 30):

- *Nenávist*
Dítě hovoří o své nenávisti k zavrženému rodiči. Má-li tuto svoji zášť zdůvodnit, podává nesmyslná vysvětlení (např. musí si po sobě uklízet). Takovýmto způsobem se snaží najít ospravedlnění pro svůj postoj. Typickým znakem bývá jiné chování v přítomnosti obou rodičů v porovnání se situací, kdy se nachází ve společnosti pouze zavrhovaného rodiče.
- *Nedostatek ambivalence*
Dítě není schopné uvést kladné vlastnosti zavrhovaného rodiče. Na druhou stranu dokáže hovořit o všech možných negativěch. Děti často tvrdí, že si na pěkné chvíle nepamatují.
- *Fenomén „nezávislého myslitele“*
Rodiče mohou svými sugestivními otázkami přimět děti, aby odpověděly tak, jak si sami představují. Dítě vycítí, jakou odpověď by chtěl rodič slyšet a vzhledem k tomu, že se mu touto „správnou“ odpovědí zavděčí, nakonec tak i učiní. Opakuje-li se to, dítě nakonec samo uvěří, že se jedná o jeho přesvědčení.
- *Reflexivní podpora přijímaného rodiče*
Dítě v přítomnosti obou rodičů automaticky brání rodiče, kterého přijímá, před tím, jehož zavrhuje. Předkládá-li zavrhovaný rodič důkazy o své nevině, dítě odmítá jejich pravost apod.
- *Absence pocitu viny*
V tomto případě je dítě schopné v krajních situacích nařknout druhého rodiče až ze sexuálního zneužívání s následkem jeho uvěznění. Dítě tak nepocituje žádnou vinu a má pocit, že takový trest nenáviděnému rodiči náleží za to, jaký je.
- *Vypůjčené scénáře*

Dítě v tomto případě podává vysvětlení, proč nechce zavrženého rodiče vidat, používáním obrátů programujícího rodiče. Používá tak často slova, která nejsou jeho věku úměrná a nakonec ani nemusí znát jejich význam.

- *Přenesení nenávisti na celou rodinu „zavrhaného rodiče“*

Dítě ani preferovaný rodič necítí pocit viny, když neodpovídají na dopisy prarodičů dítěte, nestýkají se s nimi, ačkoliv je dítě kdysi mělo velmi rádo.

Dítě se tak k zavrhanému rodiči chová na základě naprogramování druhým rodičem. Někdy se setkáváme s termínem vymývání mozků (*brainwashing*). Jak uvádí Warshak (2003, s. 48), dítě je naprogramováno k tomu, aby vytěsnilo příjemné vzpomínky spojené se zavrhaným rodičem a chovalo k němu odpor a nenávist. Gardner (1996, s. 31) jej definuje jako „... označení těch taktik, které rodič vědomě užívá, aby dítěti odcizil druhého rodiče“.

Rodiče používají řadu technik pro dosažení svého cíle. Záleží určitě na situaci a na podmínkách. Mezi takové techniky patří např. podávání okolí zkreslených informací natolik přesvědčivě, že nakonec tomu může i sám uvěřit. Pravdu skrývá sám před sebou, aby se necítil sobecky a bezohledně. Své myšlenky opakuje dítěti tak dlouho, dokud si je samo dítě nevštlípí do paměti (Bakalář In: Bakalář a kol., 2006, s. 42). O tomto problému hovoří také Novák (2008, s. 63), který říká, že „...stokrát opakovaná lež se stává pravdou“.

Bakalář (In: Bakalář a kol., 2006, s. 43) uvádí příklad, kdy zavrhaný rodič dítěti telefonuje a programátor se to snaží znemožnit. Preferovaný rodič může i nabádat dítě, aby jej zapřelo v případě, volá-li druhý rodiče jemu. Tímto způsobem se dítě učí podvádět, stává se komplicem preferovaného rodiče a rozvíjí tak nemorální taktiky. Někdy programující rodič prohlašuje, že se nezúčastní nějaké významné události dítěte, pokud tam půjde i ten druhý. Snaží-li se zavrhaný rodič dítě kontaktovat, druhý rodič bude hovořit o „otravování“ po tak dlouho dobu, dokud to tak nezačne chápat i samotné dítě. Zavrhaný rodič bude proto své snahy více zintenzivňovat do takové míry, až to dítěti může vadit a kontaktu s rodičem se bude opravdu vyhýbat. V případě, kdy zavržený rodič vidí, že celá situace nikam nevede a rozhodne se rezignovat, programující rodič poukáže na to, že se jednalo o falešný zájem.

Může nastat situace, kdy rodič programuje dítě neúmyslně. Jako zajímavý příklad uvádí Gardner (1996, s.43) matku, která prohlašuje, že nikdy před dítětem nekritizuje druhého rodiče. Aby se nedostala do situace přímého pomlouvání, řekne dítěti: „Mohla bych ti o tvém otci vykládat takové věci, že by ti hrůzou vstávaly vlasy na hlavě, ale nejsem typ člověka, který by kritizoval rodiče před dítětem.“, což pak vede ještě k větší nedůvěře a strachu dítěte.

Programováním může postupně dojít i k narušení sebedůvěry dítěte, protože v důsledku přesvědčení o špatnosti zavrženého rodiče současně s novými poznatky ve škole, kdy se v hodině biologie doví o dědičnosti, si může začít myslet, že i ono je špatné. V tomto případě pak velmi utrpí jeho sebedůvěra a sebehodnocení (Bakalář In: Bakalář a kol., 2006, s. 32).

Gardner (1996, s. 60 – 64) se zabývá také psychodynamikou matky a otce. U matky vidí jako důvod udržení primárního psychického pouta, zlost opovrhované ženy, ekonomické rozdíly, reakci opakem či projekci.

Projekce má sloužit jako psychický obranný mechanismus, kdy matka připisuje svoje vlastnosti bývalému partnerovi, aby se jich sama zbavila (Bakalář In: Bakalář a kol., 2006, s. 44).

Dále Gardner (1996, s. 65 – 70) hovoří o předrozchodových zapuzovacích taktikách, přehnané starostlivosti o dítě apod.

Také muži mívají obdobné tendence. Gardner (1996, s. 70 – 76) u nich doplňuje ještě ekonomickou nerovnost, kdy si rodič dítě může „koupit“ dárky nebo luxusním bydlením, dále moc nebo otcova nová partnerka, která bude spíše pomáhat k vyvolání syndromu zavrženého rodiče, aby upevnila svoji pozici, než by tomu bylo v případě nového přítele matky, protože muži v tomto ohledu bývají pasivnější.

Velmi důležitá je také psychodynamika samotného dítěte. Mezi faktory pak podle Gardnera (1996, s. 55 – 60) patří:

- Dítě má k preferovanému rodiči silnější psychické pouto, protože byl primárním pečovatelem v nejranějším období jeho života, a bude se snažit jej i nadále zachovat.
- Někdy se mohou děti obávat, že je matka zavrhne, když projeví své hluboké city k otci, proto zvolí opak a začne o otci mluvit ve špatném světle. Ve skutečnosti má tak možnost na něj myslet.
- Dále zde existuje ztotožnění se s agresivním rodičem, protože se tak stane jeho spojencem a nemusí se jej tolik obávat. Rodič se také může stát ideálem dobrého, jelikož toho druhého neustále očerňuje, a dítě ji pak vidí jako dobrý vzor.
- Rodiče se v době rozvodu často potýkají s problémy a mohou být podráždění nebo si děti tolik nevšímají. Ty pak začínají pociťovat zlost, jež se časem může přesunout i na nového partnera rodiče.
- Projevit se může i nakažlivost emocí.

- Někdy chová dítě k rodiči romantický vztah, a když se objeví nový potenciální partner tohoto rodiče, dítě to nemůže snést. Druhý rodič pak vzniklou nenávist může i podporovat.

Důsledky syndromu zavrženého rodiče mohou být značné. Záleží jistě na jeho stupni. Je nutné si uvědomit rozdílnou intenzitu tohoto syndromu. Podle Gardnera (1996, 83 – 87) totiž existují případy těžké, středně těžké a mírnější.

Rozvinutý syndrom zavrženého rodiče pak způsobuje (Bakalář In: Bakalář a kol., 2006, s. 49):

- Dítě ztrácí většinu z toho, co se zavrženým rodičem může být spojeno.
- Potlačování kladných emocí k zavrženému rodiči společně s neřízenou nenávistí bez pocitů viny se může projevit v rozvoji psychopatologie (zastavení emocionálního vývoje, narušení pocitů sebedůvěry).
- Dochází k přesvědčení o špatnosti zavrženého rodiče,
- Odepření modelu otce či matky
- Z důvodu narušení psychosociálního vývoje může mít dítě problémy se vztahy k autoritám či se jinak sociálně odlišovat.
- Dítě může na celý život poznamenat zavržení rodiče, jehož dříve milovalo tak, že si vytvoří falešné ego.
- Nakonec se můžou projevit i poruchy pozornosti a nedostatek sebedůvěry.

Jak již bylo výše uvedeno, někdy vychází zavržení pouze z dítěte (nikoliv vlivem manipulace druhého rodiče). Warshak (2003, s. 88 – 91) se domnívá, že v některých případech dělají chyby samy děti, když se snaží s nepříjemnou situací vyrovnat. Bývá tomu tak spíše u starších dětí. Adolescenti mohou být přesvědčeni o hlouposti svých rodičů, jejichž názory mají pro ně menší váhu než lidí cizích. Budou lpět na svých názorech a postojích, pokusy rodičů o vysvětlení odmítnou. Rozvádějí-li se někdy rodiče již dětí dospělých, může se stát, že se přidávají na stranu jednoho z nich a druhého (obviňovaného z rozvodu) odmítají.

Ne vždy se jedná o snadnou situaci, protože příčin odcizení dítěte může být více. Warshak (2003, s. 92) upozorňuje, že některé lze snáze rozpoznat, ale existují i také, kdy se jedná o velmi obtížnou situaci a vše není hned na první pohled patrné. V prvním případě se jedná o týrání zavržené osoby, vlastní motivy dítěte a vliv druhého rodiče. Pokud se ale vyskytuje

několik důvodů, bývá identifikace obtížnější. Rodiče se mohou z programování obviňovat také vzájemně, někdy se může jednat pouze o reakci na zavržení či zoufalý pokus zavržení vzdorovat situaci.

3. 2 Nevlastní rodič

Děti zůstávají po rozvodu nejčastěji s matkou (Vágnerová, 2008a, s. 279).

Matějček (1992, s. 167 – 169) hovoří o možnosti objevení se nového výchovného činitele - matčina partnera. Jeho přínos lze spatřovat v uspokojování citového vztahu matky, která pak pozitivně působí i na své dítě. Jak zde dále uvádí, existuje mnoho činitelů majících vliv na přijetí nevlastního rodiče dítětem:

- „pohlaví a věk dětí,
- spokojenost matky v novém partnerském vztahu,
- osobnost matky a její předchozí vztahy k dětem,
- osobnost matčina partnera a jeho vztah k jejím dětem,
- doba od rozvodu do příchodu nového partnera do rodiny,
- existence, osobnost a vztah vlastního otce k dětem a dětí k němu,
- postoj vlastního otce k matčinu novému sňatku (ebeny. K adopci dětí matčiným novým manželem),
- povaha vztahu mezi matkou a jejím partnerem (manželství, druh – družka, volné soužití, jen občasné návštěvy apod.)“ (Matějček, 1992, s. 167 – 169).

Jak uvádí Vágnerová (2008a, s. 279), vztah s nevlastním rodičem nemusí být příliš uspokojivý, pokud přišel do rodiny zejména v předškolním nebo školním věku či hned po odchodu vlastního rodiče, protože může být považován za viníka rozpadu rodiny nebo vetřelce. Dítě jej přijímá velmi obtížně i v případě, kdy nebylo předem zaujaté. Může na něj žárlit, trvá také určitou dobu, než si na něj zvykne. Nakonec ale postavení rodiče nezíská, protože např. to dítě může považovat za zradu vlastního rodiče. Výjimku pak představují děti vyrůstající bez jednoho rodiče, které závidí otce svým kamarádům.

Matějček (1992, s. 168) uvádí, že nové otce přijímají snadněji děti mladší (než starší) a také dívky (v porovnání s chlapci).

Pokud nevzniknou vyhocené vztahy, může být nevlastní otec pro dítě přínosný (Vágnerová, 2008a, s. 280).

Jak upozorňuje ale Matějček (1992, s. 169), nový partner nezaplňuje prázdnotu dítěte vzniknou odchodem vlastního rodiče (tak to může pociťovat matka), navíc je postaven před úkol přijmout někoho cizího do své rodiny. Nejedná se o povrchní adaptaci na danou skutečnost, ale o otázku jeho identity.

Z tohoto důvodu by dítě mělo dostat dostatek času, nový partner rodiče by se neměl vnucovat, mělo by se uvážít jeho oslovování, neměl by mít snahu nahrazovat nového rodiče a matka by neměla přehnaně upozorňovat na jeho pozitivní vlastnosti (Matějček, 1992, s. 169 - 170).

Shrnutí:

Problematika stýkání se dětí se svými rodiči po rozvodu bývá často velmi obtížná. V některých případech mohou hrát roli stereotypy v otázce výchovy u otce, který je považován za neschopného se o dítě postarat. Rodič mužského pohlaví se ale dokáže postarat i o velmi malé dítě, dokonce o kojence.

Zásadní problém lze spatřit zejména v komunikaci mezi rodiči. Ta je však pro vytvoření optimálních podmínek velmi důležitá. Rodiče takto mohou vytvořit dítěti formu setkávání se s druhým rodičem, aby co nejvíce jejich potomkovi vyhovovala. Nejideálnější se jeví, když si rodiče uvědomují, že ačkoliv už nejsou manželé, stále jsou oba dva rodiči, proto jsou schopni se domluvit na co nejpřirozenějších podobách styku s dítětem. Nejhorší pak bývá vytvoření přesného rozvrhu a pravidel návštěv.

Každý plán setkávání by měl odpovídat věku dítěte, podmínkám bydlení obou rodičů, dále by měl zohledňovat školu apod. U malých dětí je potřeba častějších návštěv, u tříletých by se mělo zahrnout i přenocování u druhého rodiče. V předškolním věku by se mělo přejít od kratších čtenějších návštěv spíše k déletrvajícím. Postupně se prodlužuje délka u jednoho rodiče, proto od střídání po půl týdnu se přechází k výměnám po týdnu. Déletrvající kontakt tak pomáhá dítěti k vytvoření pocitu jistoty a stability. Často se stává, že se jeden rodič stará o dítě přes týden, zatímco druhý o víkend. Tento model tak staví jednoho rodiče do pozice pedanta, jenž dohlíží na plnění školních úkolů, požaduje po něm vykonávání domácích prací, zatímco ten druhý si s dětmi hraje, bere je na výlety a požadavky mívá minimální.

Rodiče by měli brát zřetel na tu skutečnost, že v období pubescence dítě začíná pociťovat potřebu po spravedlnosti. Zabraňování styku jednoho rodiče s druhým se tak může proti prvnímu obrátit v jeho neprospěch. Rodiče někdy vlivem zátěžových situací tíhnou ke snaze působit na dítě, ovlivňovat jeho myšlení vzhledem k bývalému partnerovi. V této souvislosti se hovoří o syndromu zavrženého rodiče. Jedná se o situaci, kdy dítě odmítá jednoho z rodičů v důsledku působení druhého rodiče, který se snaží bývalého manžela zobrazit v tom horším světle. Rodič tak programuje dítě takovým způsobem, že po určité době se u potomka objevuje vůči druhému rodiči nenávisť, hovoří pouze o jeho negativních vlastnostech, nebo vycítí požadovaný postoj přijímaného rodiče v důsledku sugestivních otázek a podle toho odpovídá. Akceptovaného rodiče potom brání, necítí pocity viny vůči zavrhovanému rodiči, ke zdůvodnění svého postoje využívá slovní obraty programujícího rodiče a nakonec může také zavrhnout celou rodinu ze strany nenáviděného rodiče. Programující rodič takovýmto způsobem „vymývá mozek“ dítěti a volí k tomu řadu technik. Může nastat i situace, kdy si takové chování rodič ani neuvědomuje a jedná tak neúmyslně.

Celá tato situace pak může vyústit v různé problémy dítěte, kdy bývá podlomena jeho sebedůvěra a jeho pohled může být zcela zkreslený. Vždy záleží i na psychodynamice dítěte a rodičů. Syndrom zavrženého rodiče se objevuje v různém stupni intenzity. Lze jej rozdělit na těžký, střední a mírný. Není možné si však zjednodušeně myslet, že pokud dítě druhého rodiče odmítá, vždy za to může právě první rodič. Někdy dochází k odcizení se dítěte pouze ze strany potomka.

Nový partner matky či otce může být pro dítě v některých případech velmi přínosný. Na druhou stranu existuje také možnost, kdy přijat nebude. Dítě se na něj může dívat jako na vetřelce či samotnou příčinu rozvodu rodičů. Jelikož je to zásah do soukromí dítěte, trvá někdy dlouhou dobu, než se na to adaptuje.

4 Následky rozvodu na dítě v dospělosti

Jak již bylo v předchozích kapitolách upozorňováno, dopad rozvodu a s ním spojených událostí na dítě značně působí a následky přetrvávají až do dospělosti (Pavlát, 2011, s. 297; Cherlin a kol., 1998, s. 247). V této kapitole se proto zaměříme na jednotlivé oblasti, které mohou být rozvodem rodičů ovlivněny. Hovořit se bude zejména o oblasti školního vzdělávání, zaměstnání, partnerských vztahů a také souvislostmi s životní spokojeností.

Následky rozvodu rodičů se mohou objevit v mnoha různých oblastech. Pavlát (2011, s. 297) uvádí následující:

- Zdraví
- Prosperita a vzdělání
- Emoce
- Vztahy
- Příjem
- Životní styl.

Každý člověk zpracovává individuální a zátěžové situace jiným způsobem. Jak uvádí Pavlát, reakce dětí na rozvod rodičů bývají rozdílné (2011, s. 297).

Velmi zásadní vliv může mít rozvod rodičů na dítě v souvislosti se školou. Podle Balcarové a Švorcové (2002, s. 36 – 37) je škola prostředím, kde se projevují sociální vlastnosti dítěte. Učí se zde dodržovat základní povinnosti, chovat se k učitelům i spolužákům. Z toho plyne i jeho pozice v kolektivu, protože se projeví v dalším vývoji sebevědomí a komunikaci v pozdější době. Na zařazení do kolektivu působí vrozené dispozice, osobní charakteristiky ale hlavně vztahy v rodině.

Seligman (2003, s. 227) upozorňuje, že děti z nerozvedených manželství propadají o třetinu až polovinu méně a mají lepší výsledky. Jak uvádí ve své studii Wallersteinová a Lewisová (2004, s. 362 - 363), rozdíly mezi dětmi z rozvedených a nerozvedených rodin ve škole začínají být patrné ke konci střední školy. Samotné plánování dalšího studia pak probíhá v úplných rodinách s oběma rodiči záraz. U dětí rozvedených rodičů tato forma konzultace (současně s oběma rodiči ve stejném okamžiku) neproběhla ani v jednom případě. Podporováno rodiči bylo pouze 30% studentů z rozvedených rodin, zatímco v úplných

rodinách tomu bylo v 90% případů. Podpora rodičů se navíc během prvního a druhé ročníku studentů z rozvedených rodin náhled snížila nebo zmizela úplně během posledních dvou let studia. Studenti také častěji školu nedokončili. Polovina dětí z rozvedených rodin dosáhla nižšího formálního vzdělání, než měli jejich rodiče, a to v důsledku zejména finančních problémů. Objevil se zde rozdíl mezi dětmi z úplných a neúplných rodin v dosažení bakalářského vzdělání. Z rozvedených rodin dosáhlo tohoto titulu 57%, zatímco z nerozvedených 90%.

Dále poukazují na to, že ti, kteří úspěšně dosáhli formálního vzdělání, vynikali také v zaměstnání. Projevila se zde raná nezávislost se životními zkušenostmi, kdy byli nuceni se naučit zodpovědnosti. Věřili tak ve své schopnosti, stali se zodpovědnými i po finanční stránce a také se snažili o zabezpečení svých potomků. Většina z těchto lidí získala práci na celý úvazek. Dosáhli-li vzdělání horšího, pak vykonávali i méně žádané a hůře placené zaměstnání, jež bylo pod jejich intelektuální úrovní, ale zabezpečit se také uměli. Našli se zde ovšem i jedinci, kteří vydělávali peníze prostitucí či prodáváním drog.

Seligman (2003, s. 200) vidí problém v přístupu k práci a říká, že pokud chcete „...maximalizovat svou pracovní spokojenost, musíte v práci využít své charakteristické silné stránky...“, protože se práce pak stává zajímavější a také posláním, jež vykonáváme s potěšením a materiální výhody přestávají být tak důležité.

Seligman (2003, s. 213 – 217) dále poukazuje na povolání právníků. Ačkoliv se může zdát, že tito lidé mají dobré finanční příjmy a nic jim nebrání ke spokojenějšímu životu, není tomu vždy pravdou. Hovoří o jejich duševním rozčarování, chatrném zdraví, sklonu k alkoholismu, drogám a vyšší mírou rozvodovosti (zejména u právniček). Vysvětlení spatřuje v pesimismu⁶, stresu způsobujícím častěji koronární onemocnění a deprese, či přesunu od původního pojetí práva – od myšlenky spravedlnosti, ctnosti k rovině peněz a vítězství.

V otázce vztahů mohou být děti z rozvedených rodin poznamenány prostředím a danou situací. Nejenom, že existuje tendence mít problémy, fungovat jako partner, ale jak uvádí Vágnerová (2008b, s. 152), mohou být více tolerantnější k rozvodům a toto řešení považují za standardní. Mění se tak jejich postoj, snižuje se jejich důvěryhodnost v manželství a rozchod vidí jako nejefektivnější způsob řešení dané situace. Může ale nastat také opačný případ. Člověk, pocházející z rozvedené rodiny, chová k tomuto způsobu řešení odpor, a proto může mít tendenci ke zcela opačnému způsobu reagování. Podle výzkumu Amata (1996,

⁶ Pesimisté jsou lepšími právníky, jak uvádí Seligman (2003, s. 214 – 215).

s. 634), existuje větší pravděpodobnost rozvodu u těch párů, jejichž rodiče se rozvedli. Pocházejí-li oba partneři z rozvedených rodin, tato pravděpodobnost se zvyšuje.

Wallersteinová a Lewisová zjistily, že rozvod rodičů může negativně poznamenat schopnosti takového dítěte v dospělosti milovat, dále také sexuální intimitu, věrnost, manželství a mohou se obávat stejného osudu, jako měli jejich rodiče. Podle tohoto výzkumu bylo 60% žen a 40% mužů schopno založit spokojené a dlouhotrvající vztahy. Třetina mužů a žen viděla manželství a rozvod pesimisticky, proto se rozhodli vyhnout obojímu. Avšak většina uzavřít manželství chtěla, dokonce se obávala, aby nezůstali sami jako nakonec jejich rodiče. Přestože existovali jedinci, kteří dosáhli skvělých partnerských vztahů, žili v obavách. Měli pocit neklidu a pociťovali silnou předtuchu, že jejich štěstí dlouho nevydrží. V případě konfliktů (jakékoliv hádky, výměny názorů) způsobovaly strach z rozpadu a ztrátě vztahu. (Wallerstein, Lewis, 2004, s. 363).

Podle studie Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (2010, s. 41) vysokoškolsky vzdělaní lidé se více shodují se svým partnerem.

Seligman (2003, s. 225) upozorňuje, že ženatí muži a vdané ženy bývají podle výzkumů šťastnější.

Dále se podle studie Wallersteinové a Lewisové (2004, s. 364) zjistilo, že ačkoliv si muži i ženy z rozvedených rodin lásku přejí a touží po ní, existují mezi nimi jisté rozdíly. Zatímco 40% mužů z rozvedených rodin se nikdy neoženilo nebo nežilo ve společné domácnosti déle než šest měsíců (u mužů z nerozvedených rodin tomu tak bylo pouze v 6%) a polovina žila nepřítelstím radostným způsobem a osamocně, žádná z žen sama nebyla. Vztahy měly např. s muži, které moc neznaly.

Vágnerová (2008b, s. 151) poukazuje na výraznou změnu postoje k manželství, která nastala během posledních desetiletí. Veřejné mínění rozvodovost více toleruje, než tomu bylo dříve, dokonce ve velkých městech existuje jistá tendence rozvod podporovat (Kratochvíl, 2000, s. 202).

Tyto všechny okolnosti se podepisují i na kvalitě životního stylu. Machová (In: Machová, Kubátová, 2009, s. 16) říká, že „životní styl zahrnuje formy dobrovolného chování v daných životních situacích, které jsou založené na individuálním výběru z různých možností.“ Jak zde dále uvádí, záleží na ekonomické situaci a sociální pozici, což souvisí i se vzděláním, příjmem, postojové a hodnotové orientaci, věkem, temperamentem i pohlavím.

Podle již výše uvedeného výzkumu Wallersteinové a Lewisové (2004, s. 361) téměř nikdo neoznačil své dětství za šťastné. Starší děti často získaly více zodpovědnosti (domácí práce,

opatrování mladších sourozenců a podpora rodičů). Byly tedy hrdé na své postavení již v tak raném věku, ale ztratily dětství a také přirozený průběh vývoje v adolescenci, což pak ovlivnilo jejich partnerský život. Děti z rozvedených rodin měly méně příležitostí se věnovat svým zájmům (kolektivní sport, hudba, tábory apod.). Jejich nenaplněné touhy se ozvaly v případě jejich vlastních dětí, kdy nechtěly dopustit, aby i jejich potomci měly podobné dětství. Někteří se pak rozhodli nemít děti vůbec.

Seligman (2003, s. 86 – 87) se domnívá, že „...události z dětství jsou přeceňovány...“, přestože rozvod rodičů má mírně rušivé účinky na pozdní dětství a adolescenci, postupem času účinky rozpadu rodiny na člověka budou ubývat a v dospělosti se stanou obtížně odhalitelnými. Je přesvědčen o neodpovídajícím svalování viny na dětství v otázce depresí v dospělosti, úzkosti, nefungujícím manželstvím, užívání drog, sexuálních problémů, nezaměstnanosti vůči dětem, alkoholismu či zlosti a jako vysvětlení vidí podceňování či přehlížení zákonů dědičnosti.

Shrnutí:

Rozvod rodičů jistě dítě do určité míry poznamená. Každé ale reaguje jinak, což ovlivňuje i jeho následné chování a prožívání. Následky se mohou objevovat v oblastech zdraví, vzdělání, vztahů apod.

Některé začnou mít problémy ve škole, kde se učí základním povinnostem a chování. Projevují se zde sociální vlastnosti, dítě si vytváří postavení v kolektivu a tím se formuluje i jeho sebevědomí a komunikační schopnosti. Velký význam ale patří vrozeným dispozicím, osobním charakteristikám a zejména vztahům v rodině. Děti z nerozvedených rodin bývají více, oproti ostatním, úspěšné ve škole. Rodiče je také podporují více než v případě dětí z rodin neúplných. Má-li žák špatný prospěch, pravděpodobně bude vybírat následující vzdělání s ohledem na něj. Horší vzdělání tak může vést i k práci pod možnostmi jedince a nakonec bude mít i podstatně nižší plat než jeho studijně úspěšnější vrstevníci.

Ačkoliv se uvádí, že finanční příjmy mohou ovlivňovat životní spokojenost jedinců, nejedená se pouze o jedinou podmínku. Bude-li člověk svoje zaměstnání vykonávat rád, může být více spokojenější než ten, kdo pracuje pouze pro vidinu peněz a ze své činnosti nemá žádné potěšení.

Rozvod rodičů může u dětí způsobit dva protichůdné postoje k této problematice. Zatímco někteří budou pokládat tento způsob řešení problémů za zcela normální, jiní budou stát v opozici. Se svým partnerem se více shodují studenti vysokoškolsky vzdělaní.

Lidé z rozvedených rodin mívají větší problémy ve vztazích. Zejména u mužů může nastat situace, kdy zůstanou sami.

Pocit pohody vychází z kvality životního stylu, kdy se zde projevuje ekonomická situace a sociální pozice, vzdělání, příjem, postoje a hodnotová orientace, věk, temperament nebo i pohlavím. Lidé z rozvedených rodin sice podle výzkumu neoznačovali své dětství za šťastné, ale Seligman poukazuje na přeceňování událostí z tohoto období v případě rozvodu. Nesmí se zapomínat totiž na dědičnost.

5 Rodinná mediace

Cílem této kapitoly bude vysvětlit termín mediace, objasnit její cíl a zejména představit jednu z jejích forem – rodinnou mediaci (*family mediation*), včetně základních principů. Podkapitola se bude věnovat účastníkům a hlavně otázkou přítomnosti dítěte v tomto procesu. V České republice se touto problematikou zabývá např. Holá. Delší tradici však má v zahraničí, kde lze vzpomenout Walshe, Weckerta a Obothová.

Jak uvádí Holá (2011, s. 9), „mediace je metodou řešení mezilidských konfliktů, při níž neutrální kvalifikovaná osoba – mediátor – pomáhá účastníkům konfliktu ve vzájemné komunikaci a dorozumění“.

Jedná se o mimosoudní, dobrovolný způsob řešení konfliktu, který je jasně strukturován a vede postupně k dosažení určitého cíle (<http://www.lebenslage-scheidung.de/Mediator.html>). Obdobně ji definuje Hartl (2004, s. 132), podle něhož je mediace „...odborná pomoc v konfliktní situaci, nalezení oboustranně přijatelného kompromisu...“ Podle Holé (2011, s. 9) jde o „...dosažení spokojenosti s výsledkem i průběhem řešení tohoto konfliktu.“ Ve světě je tato metoda známá již asi čtyřicet let. U nás se začíná objevovat počátkem devadesátých let dvacátého století.

Role mediátora je velmi důležitá. Jak uvádí Jusanová a Kubicová (In: Bakalář a kol., 2006, s. 99), mediátor se snaží pomoci všem stranám konfliktu nalézt jejich vlastní řešení, které je přijatelné pro všechny zúčastněné, avšak jeho pravomocí není spor rozhodovat. Novák (2012, s. 127) upozorňuje na jeho neutrální a nestranný přístup, kdy se snaží podněcovat obě strany, aby hledaly přijatelná řešení, pomáhá formulovat nabídky kompromisů, ujasňovat požadavky obou stran a snaží se změnit mylné představy o vzájemné nevraživosti mezi nimi za účelem dosažení určité míry usmíření.

Cílem mediace je pomoci klientům se soustředit na důležité stránky následujícího života bez vyvolávání nebo prohlubování nepřátelství a také kontrolovat průběh sporu (Jusanová, Kubicová In: Bakalář a kol., 2006, s. 99).

Holá (2011, s. 191) upozorňuje na nejednotnost terminologie v oblasti mediace v rodinných konfliktech, přestože se u nás jedná o jednu z nejrozšířenějších oblastí využívání mediace. Objevují se zde pojmy jako rodinná mediace, rozvodová mediace či mediace v partnerských vztazích apod. Rodinná mediace se zaměřuje na konflikty v rámci celé rodiny (rodiče, děti, prarodiče apod.), kdy takovéto označení umožňuje zachování co nejlepších

vztahů partnerů, protože i nadále zůstávají rodiči. Naproti tomu termín rozvodová mediace souvisí více s rozvodovým řízením manželů a poukazuje tak na narušení a rozpad jejich manželství.

Rozvod není krátkodobou záležitostí (Walsh, 1998, s. 300). Rodiče by tedy měli pochopit potřeby dětí a také pozitiva a negativa jednotlivých forem uspořádání po rozvodu. K tomu by jim mohl pomoci nezávislý odborník, na jehož zjištění a doporučení může být brán zřetel i při mediaci či vyjednávání (Warshak, 2003, s. 151). Rodinná mediace, v případě rozvodu rodičů, tak může poskytnout náhled třetí osoby. S řešením ale přicházejí samotní účastníci sporu a oproti způsobu soudní cesty, která v podstatě vede k rozdělení na vítěze a poražené, mívá závěr úplně jinou hodnotu (Weckert, Oboth, 2011, s. 175). Duss-von Werdt říká, že mediace u rozchodů a rozvodů rodičů je strukturovaný proces, za účasti mediátora, mezi třemi nebo více osobami, z nichž alespoň dvě mají mezi sebou určité konflikty. Dělí ji na trigonální a polygonální. V prvním případě mediace probíhá na úrovni manželů (anebo rodičů) bez přítomnosti dětí. Polygonální pak i s dětmi (Duss-von Werdt, 2002, s. 227).

Základním principem rodinné - rozvodové mediace je spolupráce rodičů s mediátorem za účelem dohodnutí se na optimálním porozvodovém uspořádání (Jusanová, Kubicová In: Bakalář a kol., 2006, s. 99). Holá (2011, s. 194) považuje za základní princip „...zachování schopnosti a vůle zůstat kompetentními rodiči“, což vede k rozdělení na rovinu partnerskou, kde existuje konflikt, a rodičovskou, v níž by mělo dojít k dohodě.

Práce s rodinami není v tomto případě dlouhodobou záležitostí. Jedná se o intenzivní pomoc, která probíhá během několika společných sezení s jedním či dvěma mediátory (Holá, 2011, s. 194; Jusanová, Kubicová In: Bakalář a kol., 2006, s. 100).

Jak uvádí Holá (2011, s. 193), jde především o stabilizování poměrů rodičů a dětí, protože nízká míra konfliktů mezi rodiči pomáhá k dobré adaptaci dětí na situaci po rozvodu.

Na rodinnou mediaci nahlíží Jusanová a Kubicová (In: Bakalář a kol., 2006, s. 100) také jako na prevenci. Podle těchto autorek prevence i všeobecná osvěta rodičů v postojích k dítěti, poučení o výchově a zdůraznění odpovědnosti rodičů pomáhá k příznivějšímu vývoji dítěte i v případě, že se rodiče rozvedou .

Někdy může během sporů mezi rodiči nastat i násilí. Jedná se o zvláštní oblast mediace v této problematice, kdy se hovoří o ojedinělém případě. U dlouhodobějšího násilí se vzniklá situace řeší pomocí psychoterapie (Holá, 2011, s. 193).

Větší četnost rozvodů manželství s dětmi se stala příčinou hledání různých prostředků využívaných pro kooperativní řešení tohoto problému, ale ne ve všech případech se jedná

o rodinnou mediaci, i když mají obdobné cíle a mohou obsahovat smířování, smírčí či rodinné poradenství (Holá, 2011, s. 194).

Klíčovou roli v případě rodinné mediace by mohly hrát orgány sociálně-právní ochrany dětí při obecních a městských úřadech, protože se zde rodiče často obracejí s žádostmi o radu, soudní řízení ve věcech nezletilých dětí probíhá za jejich účasti a třetí argument je, podle těchto autorek, styk sociální pracovníce s rodiči, která je může o možnosti využití mediační služby informovat (Jusanová a Kubicová In: Bakalář a kol., 2006, s. 101). Holá (2001, s. 194) vidí mediátory v rozvodové mediaci ve většině případů jako obhájce dětí. Schvalují totiž takové návrhy rodičů, které děti nepoškozují. Rodinná mediace tak stojí na pomezí rodinného poradenství, psychoterapie i právního poradenství.

Nelze od ní očekávat, že je „všelékem“, ale její způsob řešení bývá prospěšný všem (Jusanová, Kubicová In: Bakalář a kol., 2006, s. 102).

5.1 Účastníci rodinné mediace

Za účastníky rodinné mediace lze považovat všechny osoby, kterých se dotýká. Holá (2011, s. 195 – 197) je dělí na:

- Klienty
- Mediátora
- Další účastníky

Mezi klienty zařazuje rodinné příslušníky, partnery (manžele, bývalé manžele), osoby rozvodem dotčené a to zejména děti. Jako další účastníky uvádí právníky a advokáty na rodinné právo.

Za velmi diskutabilní oblast lze označit účast dětí na mediaci. Holá (2011, s. 195) poukazuje na opatrnost při plánování struktury procesu, jelikož by děti měly být účastné na konfliktech svých rodičů v minimální míře. Neměly by být přítomny samotného hledání řešení a rozhodování o budoucím uspořádání. Na druhou stranu upozorňuje na problém, kdy rodiče mají přijít s návrhem takového uspořádání, jež by dítěti mohlo nejlépe vyhovovat, přičemž ale neznají jeho pohled. Jako možnost vidí autorka účast dětí na mediaci až ve fázi, kdy sami rodiče jsou schopni společně představit konstruktivní řešení. Do té doby lze provádět oddělená sezení mediátora s dítětem či mediaci za přítomnosti opatrovníka dítěte.

Možnostmi zapojení dětí do mediace se zabývá Saposnek, který říká, že:

- Mediátor může provést rozhovor s dítětem už na počátku procesu mediace za účelem shromáždit informace o pohledu dítěte, jeho zájmech, postojích a preferencích, jež může představit rodičům v průběhu jednání. Takto mu je umožněno obhajovat potřeby dětí.
- Děti se mohou jednání účastnit pravidelně, aby pomohly objasnit situaci v případě výskytu problému mezi rodiči.
- Potomci se mohou na procesu mediace aktivně podílet (zejména v případě adolescentů).
- Mediátor a rodiče by měli po uzavření dohody mezi rodiči prokonzultovat daný problém i s dětmi, jež mohou podnítit případnou úpravu tohoto ujednání.
- Děti, které se zúčastní až závěrečné fáze mediačního procesu, mohou být informovány o kompromisech, jichž jejich rodiče dosáhli (Saposnek In: Folberg a kol., 2004 s. 161).

Aby děti takového jednání mohly být přítomny, je nutné dodržovat jisté zásady. Saposnek upozorňuje na to, že pokud se mediátor rozhodne s dítětem o daném problému pohovořit, musí vše pečlivě zvážit, přestože se vyskytlo nespočet důvodů podporující jeho realizaci. Argumentem, který nepodporuje provedení mediace s účastí dítěte, je výrazný stres, jenž dítě zažívá při rozhovoru ve věci rozchodu a rozvodu rodičů. Mediátor by tak měl s dítětem jednat s ohledem na tuto skutečnost. Zahrnutí dítěte do mediačního procesu lze provést v případě, kdy převažuje přínos pro dítě nad riziky, dále je nutné získat souhlas obou rodičů a také je poučit a připravit na to. Problém se nejdříve musí řešit mezi rodiči. Je také nutné získat souhlas od obou rodičů i v případě, kdy mediátor chce hovořit s dítětem o samotě. Pokud by se tak nestalo, může konflikt eskalovat a končit u soudu (Saposnek In: Folberg a kol., 2004 s. 162).

Shrnutí:

Mediace je způsobem řešení konfliktů mezi lidmi. Jedná se o mimosoudní proces za přítomnosti neutrální osoby – mediátora. V zahraničí se objevuje již asi čtyřicet let, u nás až od let devadesátých. Za problematickou oblast lze označit terminologii. Setkáváme se

s pojmem rodinná mediace, rozvodová či mediace v partnerských vztazích. V případě rozvodu je cenný zejména náhled nezávislé osoby, která pomáhá klientům nacházet řešení.

Účastníci musí sami podávat návrhy, protože aktivita je zde základní předpoklad. Mediace může probíhat bez účasti dětí (triagonální) nebo i s dětmi (polygonální). Základním předpokladem bývá spolupráce rodičů s mediátorem. V případě rozvodů se jedná spíše o kratší a intenzivnější formu, kdy je hlavním cílem stabilizovat poměry v rodině. Na rodinnou mediaci lze nahlížet i jako na prevenci i osvětu rodičů. Důvodem pro zavedení této alternativní metody se stal nárůst rozvodů s důsledky projevujícími se na potomcích rozvádějících se manželů. Někteří autoři shledávají orgány sociálně-právní ochrany dětí při městských či obecních úřadech za klíčové v této záležitosti. Argumentují tím, že se zde rodiče obracejí s žádostmi o radu, probíhají zde soudní řízení ohledně dětí a také sociální pracovníci mohou rodiče informovat o mediaci v případě sporů.

Rodinná mediace souvisí s dalšími oblastmi jako rodinné či právní poradenství nebo i psychoterapie. Účastníky bývají manželé (rodiče), mediátor a případně další osoby. Velmi diskutabilní je problematika zapojení dětí do mediace. Existují pádné důvody podporující participaci dětí, ale také se zde objevují jistá negativa. Z tohoto důvodu je nezbytné, aby mediátor vše důkladně promyslel a naplánoval. Měl by dodržovat některé zásady a uvědomovat si následky stresové situace dítěte při samotném rozhovoru nad onou nepříjemnou záležitostí – rozvodem rodičů. V každém případě by měli oba rodiče se zapojením dítěte do mediace souhlasit.

6 Výzkum

Práce se zabývá vlivem rozvodu rodičů na současný život a životní spokojenost vysokoškolských studentů. Podle teorie rozvod rodičů má dopady na jejich děti, proto bude naším cílem zjistit, zda se tyto následky objevují také u studentů vysoké školy.

6.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, zda rozvod rodičů má vliv na současný život a životní spokojenost u vysokoškolských studentů (dále jen studenti).

Dále byly stanoveny dílčí cíle:

1. Zjistit, zda rozvod rodičů má vliv na současný život studentů.
2. Zjistit, zda rozvod rodičů má vliv na životní spokojenost studentů.
3. Provést analýzu odpovědí na vybrané položky dotazníku.

K jednotlivým dílčím cílům byly formulovány problémy:

1. Mají studenti z nerozvedených rodin častěji dlouhodobější vztah než studenti z rozvedených rodin?
2. Je větší počet studentů, připouštějících vliv rozvodu rodičů na své partnerské vztahy, než studentů nepřipouštějících tento vliv?
3. Plánují studenti z nerozvedených rodin sňatek častěji než studenti z rozvedených rodin?
4. Jsou studenti z nerozvedených rodin spokojenější než studenti z rozvedených rodin?

Z jednotlivých problémů vycházejí následující hypotézy:

1. H_0 : Studenti z nerozvedených rodin nemají častěji dlouhodobější vztah než studenti z rozvedených rodin.
 H_A : Studenti z nerozvedených rodin mají častěji dlouhodobější vztah než studenti z rozvedených rodin.

2. H_0 : Není větší počet studentů připouštějících vliv rozvodu rodičů na své partnerské vztahy než studentů nepřipouštějící tento vliv.
 H_A : Je větší počet studentů připouštějících vliv rozvodu rodičů na své partnerské vztahy než studentů nepřipouštějících tento vliv.
3. H_0 : Studenti z nerozvedených rodin neplánují sňatek častěji než studenti z rozvedených rodin.
 H_A : Studenti z nerozvedených rodin plánují sňatek častěji než studenti z rozvedených rodin.
4. H_0 : Studenti z nerozvedených rodin nejsou spokojenější než studenti z rozvedených rodin.
 H_A : Studenti z nerozvedených rodin jsou spokojenější než studenti z rozvedených rodin.

6.2 Metoda výzkumu – dotazník

Pro sběr dat byl předložen respondentům dotazník uvedený v příloze č 1. Objasňuje účel, pro který byl sestaven, pokyny pro správné vyplňování a 24 položek, rozdělených do 4 částí:

1. Na začátku se zjišťují demografické údaje – pohlaví, věk, studovaná škola.
2. Dále se zaměřuje na otázky týkající se samotného rozvodu rodičů – zda jsou rodiče rozvedeni a v kolika letech studenta k tomu došlo. Následují otázky zjišťující vnímání této situace samotným studentem, jejího prožívání, pocíťování viny vůči rodičům, důvod rozvodu a u kterého rodiče student po rozvodu převážně žil. Také se ptá na stýkání se s druhým rodičem v době po rozvodu a nyní. Student je dotázán i na vztah k tomuto druhému rodiči.
3. Poté navazuje oblast vlivu rozvodu na respondenta – zda měl nebo neměl student dlouhodobějšího partnera (déle než jeden rok), otázka týkající se vlivu rozvodu na současné partnerské vztahy studenta a názor na sňatky i na plány vlastní svatby do budoucnosti. Poslední položka v této oblasti se zaměřuje na dopad rozvodu na psychiku studentů po delší době.

4. Dotazník se nakonec zabývá otázkami životní spokojenosti studentů – tato část byla převzatá od Seligmana (2003, s. 82 – 83). Jedná se o pět výroků, u kterých respondent zaznačil na škále 1 – 7, do jaké míry s nimi souhlasí (1 vůbec nesouhlasím – 7 zcela souhlasím).

6.3 Výzkumný vzorek

Dotazník byl předložen 100 studentům (63 žen a 37 mužů) všech osmi fakult Univerzity Palackého v Olomouci. Počet respondentů na Filozofické fakultě činil 25%, na Pedagogické 21%, Přírodovědecké 16%, Tělesné kultury 12%, Právnické 9%, Lékařské 8%, Cyrilometodějské teologické 5% a Fakultě zdravotnických věd 4% (jak je uvedeno v tabulce č. 1). Poměr mezi studenty z rozvedených a nerozvedených rodin byl přibližně stejný (viz. tabulka č. 2). Studentů z rozvedených rodin bylo 46% (z toho mužů 37%, žen 63%) a z úplných 54% (37% mužů, žen 63%). Respondentům bylo mezi 19 až 27 lety. V tabulce č. 3 jsou respondenti rozdělení podle věku do 3 kategorií. V první (19 -21 let) se nachází 44% studentů, ve druhé (22 – 24) se jedná o 46% a ve třetí (25 – 27) pouze o 10% studentů.

Tabulka č. 1:

Počet respondentů podle fakult v %

Fakulta	Muži	Ženy	Celkem
Filozofická	8%	17%	25%
Pedagogická	4%	17%	21%
Přírodovědecká	10%	6%	16%
Tělesné kultury	7%	5%	12%
Právnická	4%	5%	9%
Lékařská	3%	5%	8%
Cyrlometodějská	0%	5%	5%
Zdravotnická	1%	3%	4%
Celkem	37%	63%	100%

Tabulka č. 2:

Počet respondentů podle pohlaví v %

	Z rozvedených rodin	Z nerozvedených rodin	Celkem
Muži	17%	20%	37%
Ženy	29%	34%	63%
Celkem	46%	54%	100%

Tabulka č. 3:

Počet respondentů podle věku v %

Věk	19 - 21 let	22 - 24 let	25 - 27 let
Četnost respondentů	44%	46%	10%

6.4 Příprava a průběh výzkumu

V přípravné fázi byl dotazník předložen 30ti studentům Univerzity Palackého. Jednalo se většinou o studenty z nerozvedených rodin, proto se hned zde objevil problém s vyplňováním otázek č. 15 a č. 18. Předchozí otázky směřovaly na respondenty z rozvedených rodin, z tohoto důvodu na ně někteří neodpověděli. Objevili se také případy vynechání i položek č. 20 – 24, proto byl u otázky č. 4 (Jsou Vaši rodiče rozvedení?) - u nabízené odpovědi b (ne), doplněn odkaz na výše zmíněné problematické položky (15, 18, 20 – 24). Dále byl zjištěn přibližný počet studentů Univerzity Palackého na jednotlivých fakultách a podle toho se vypočetlo procento respondentů zahrnutých do výzkumu na každé z nich. Jelikož bylo v první fázi studentů z rozvedených rodin podstatně méně než z rodin úplných, bylo nutné tuto skupinu vyhledávat cíleně. Dotazníky byly předloženy 118 studentům, přičemž 18 z nich je nevyplnilo úplně, proto byly vyřazeny a nadále se pracovalo se zbylými 100 respondenty. Doba potřebná k vyhotovení trvala asi 3 minuty.

6.5 Vyhodnocení výzkumu

1. Ověřování existence vztahu mezi dlouhodobějším partnerstvím studentů a rozvodem jejich rodičů:

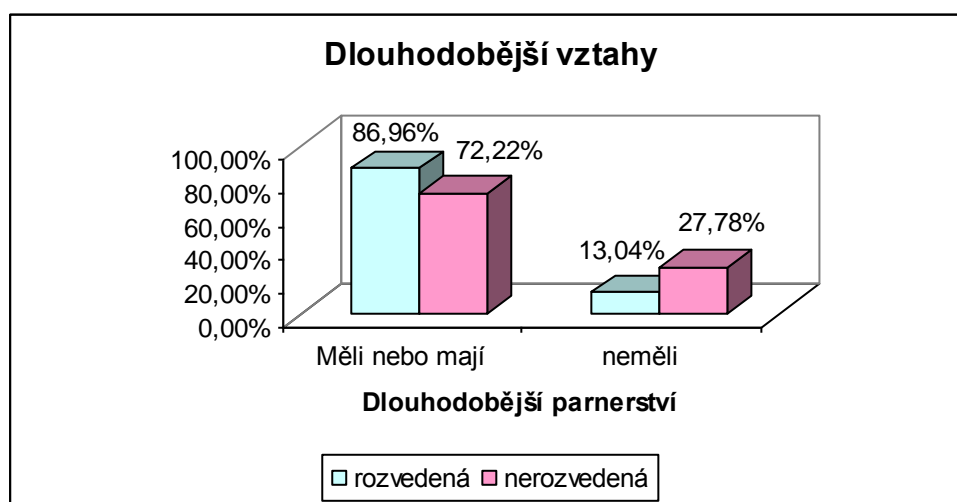
P1: Mají studenti z nerozvedených rodin častěji dlouhodobější vztah než studenti z rozvedených rodin?

H0: Studenti z nerozvedených rodin nemají častěji dlouhodobější vztah než studenti rozvedených rodin.

HA: Studenti z nerozvedených rodin mají častěji dlouhodobější vztah než studenti z rozvedených rodin.

Graf č. 1:

Dlouhodobější vztahy

Pro ověření těchto hypotéz byl použit program Microsoft Excel – funkce correl a Spearmanův koeficient pořadové korelace – r. Ověřování hodnot korelačního koeficientu bylo provedeno pomocí interpretace uváděné Chráskou (2007, s. 114).

Pro větší přehlednost byl také sestaven graf č. 1, kde osa X představuje dlouhodobější partnerství a osa Y procentuelní množství respondentů. Na ose X se pak nachází rozdělení na ty, kteří dlouhodobější vztah (minimálně 1 rok) měli nebo mají a studenty, již jej ještě neměli. Studenti pocházející z rozvedených rodin (modrý sloupec) v 86,96% dlouhodobější vztah již zažili nebo jej stále mají. Studenti z nerozvedených rodin (růžový sloupec) tuto položku obsadili v 72,22%. Rozdíl zde činil 14,74%. Studenti z rozvedených rodin ve 13,04% dlouhodobější vztah ještě neměli. Z nerozvedených rodin tomu bylo ve 27,78%. V tomto případě byl zjištěn rozdíl 17,74%.

Pro hodnoty (viz příloha č. 2) byla vypočítána tabelová hodnota $r = 0,180294341$. Jelikož se jedná o velmi slabou závislost, byla přijata nulová hypotéza.

Vztah mezi dlouhodobějším partnerstvím studentů a rozvodem jejich rodičů se nepotvrdil.

2. Ověřování existence vztahu mezi připuštěním si vlivu rozvodu rodičů na partnerské vztahy studentů a samotným rozvodem jejich rodičů:

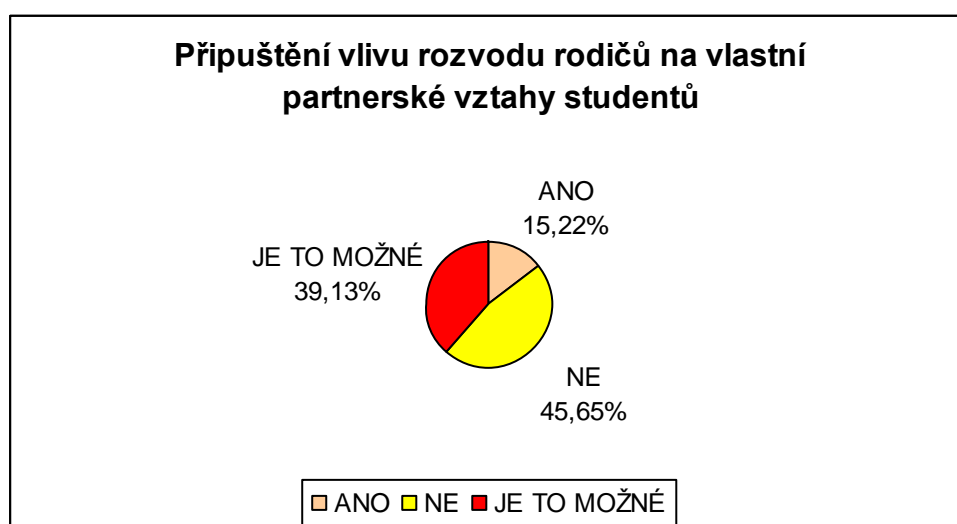
P2: Je větší počet studentů připouštějících vliv rozvodu rodičů na své partnerské vztahy než studentů nepřipouštějících tento vliv?

H0: Není větší počet studentů připouštějících vliv rozvodu rodičů na své partnerské vztahy než studentů nepřipouštějících tento vliv.

HA: Je větší počet studentů připouštějících vliv rozvodu rodičů na své partnerské vztahy než studentů nepřipouštějících tento vliv.

Graf č. 2:

Připuštění vlivu rozvodu rodičů na vlastní partnerské vztahy studentů

Ověřování souvislosti mezi připuštěním si vlivu rozvodu rodičů na vlastní partnerské vztahy studentů a rozvodem jejich rodičů bylo provedeno prostřednictvím grafu č. 2.

Žluté pole představuje studenty, kteří si tento vliv nepřipouštějí, růžové naopak ty, již jsou o vlivu rozvodu svých rodičů přesvědčení a nakonec červené pole říká, že určitý vliv je možný.

Z grafu lze vyčíst odmítání vlivu rozvodu rodičů na vlastní partnerské vztahy u největšího počtu respondentů – 45,65%. Ve 39,13% procentech studenti připouštějí existenci možnosti tohoto vlivu a 15,22% je o něm přesvědčeno.

Velký rozdíl se objevil mezi studenty odpovídajícími na danou otázku ano a ne. Jedná se o celých 30,43%.

Možnost vlivu rozvodu rodičů na vlastní partnerské vztahy tedy připustilo dohromady 54,35% studentů. Pro přijetí alternativní hypotézy by bylo nezbytné splnit kritérium, kdy vliv připustí více než 60% respondentů. Z tohoto důvodu byla přijata nulová hypotéza.

Souvislost mezi připuštěním vlivu rozvodu rodičů na partnerské vztahy studentů a samotným rozvodem jejich rodičů se nepotvrdila.

3. Ověřování existence vztahu mezi plánováním manželství u studentů a rozvodem jejich rodičů:

P3: Plánují studenti z nerozvedených rodin sňatek častěji než studenti z rozvedených rodin?

H0: Studenti z nerozvedených rodin neplánují sňatek častěji než studenti z rozvedených rodin.

HA: Studenti z nerozvedených rodin plánují sňatek častěji než studenti z rozvedených rodin.

Ověřování hypotéz bylo provedeno pomocí programu Microsoft Excel (funkce correl) a Spearmanova koeficientu pořadové korelace (r). Dále se pracovalo s přibližnou interpretací hodnot korelačního koeficientu, jak ji uvádí Chráska (2007, s.114).

Pro hodnoty uvedené v tabulce (viz příloha č. 3) byla vypočítána hodnota $r = 0,029636948$. Jedná se o velmi slabou závislost, proto byla přijata nulová hypotéza a odmítnuta alternativní.

V tomto výzkumu se vztah mezi plánováním manželství u studentů a rozvodem jejich rodičů nepotvrdil.

4. Ověřování existence vztahu mezi životní spokojeností a rozvodem rodičů studentů:

P4: Jsou studenti z nerozvedených rodin spokojenější než studenti z rozvedených rodin?

H0: Studenti z nerozvedených rodin nejsou spokojenější než studenti z rozvedených rodin.

HA: Studenti z nerozvedených rodin jsou spokojenější než studenti z rozvedených rodin.

Tabulka č. 4:

Životní spokojenost studentů dle typu rodiny (přehled celého souboru)

Rodina	Extrémně a velmi spokojení	Částečně spokojení	Spíše nespokojení, nespokojení a velmi nespokojení	celkem
Rozvedená	29%	12%	5%	46%
Úplná	36%	14%	4%	54%
Celkem	65%	26%	9%	100%

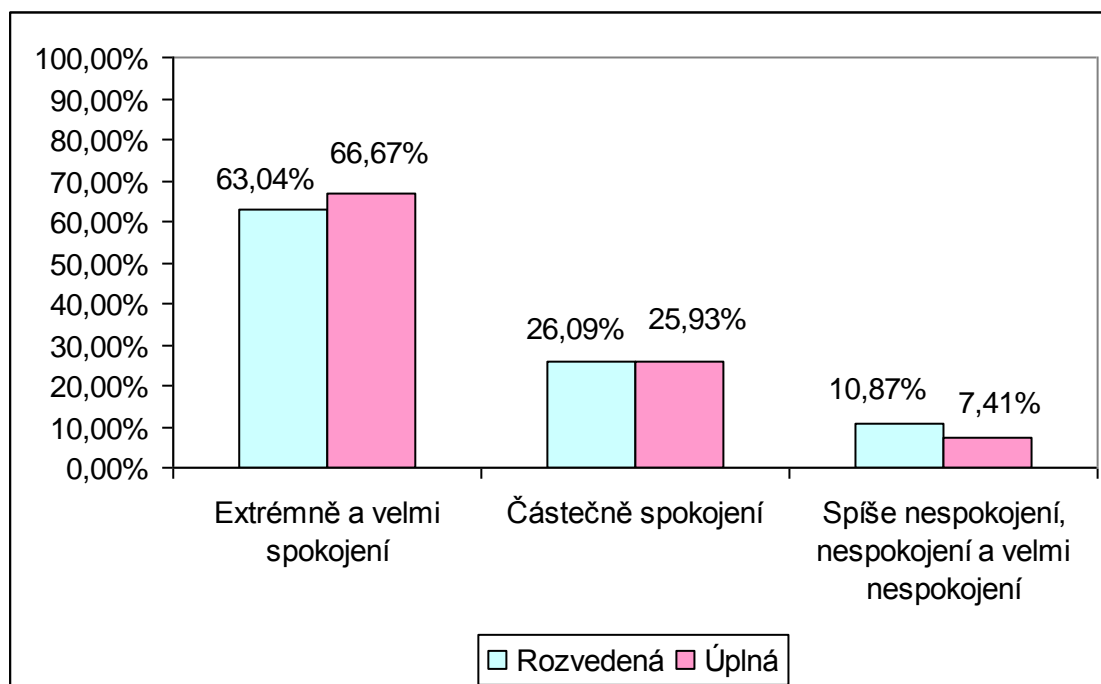
Tabulka č. 5:

Životní spokojenost studentů dle typu rodiny (porovnání rozvedených a úplných rodin)

Rodina	Extrémně a velmi spokojení	Částečně spokojení	Spíše nespokojení, nespokojení a velmi nespokojení
Rozvedená	63,04 %	26,09 %	10,87 %
Úplná	66,67 %	25,93 %	7,41 %

Graf č. 3:

Srovnání životní spokojenosti mezi studenty z rozvedených a úplných rodin

K ověřování existence vztahu mezi životní spokojeností studentů a rozvodem jejich rodičů byl použit graf č. 3. Osa X představuje životní spokojenost studentů a osa Y počet studentů v procentech. Životní spokojenost je rozdělena do tří hlavních položek:

1. extrémně a velmi spokojení
2. částečně spokojení
3. spíše nespokojení, nespokojení a velmi nespokojení

Modrý sloupec představuje studenty z rozvedených rodin, růžový pak z nerozvedených.

K vyhodnocování životní spokojenosti byl použit Seligmanův test (2003, s. 82 – 83):

- 1) Extrémně spokojený (30 – 35 bodů) – vysoce nadprůměrný výsledek
- 2) Velmi spokojený (25 – 29 bodů) – nadprůměrný výsledek
- 3) Částečně spokojený (20 – 24 bodů) – průměrný výsledek Američanů
- 4) Spíše nespokojený (15 -19 bodů) – podprůměrný výsledek
- 5) Nespokojený (10 – 14 bodů) – zřetelně podprůměrný výsledek
- 6) Velmi nespokojený (5 – 9 bodů) – zcela podprůměrný výsledek

U studentů z rozvedených rodin byla zjištěna extrémní nebo velká spokojenost ve 63,04% případů. U studentů z rodin úplných byla vyšší jen o 3,63% a to v 66,67% případech. Částečná spokojenost se lišila pouze v 0,16%. V případě rozvedených rodin se zde nachází

26,09% a nerozvedených 25,93%. V kategorii spíše nespokojení, nespokojení a velmi nespokojení bylo zaznamenáno 10,87% studentů z rozvedených rodin a 7,41% z úplných. Rozdíl mezi první a druhou skupinou činil 3,46%.

Z grafu není patrná velká míra závislosti mezi životní spokojeností studentů a rozvodem jejich rodičů. Alternativní hypotéza byla proto zamítnutá a přijatá byla nulová.

Existence vztahu mezi životní spokojeností studentů a rozvodem rodičů nebyla v tomto případě potvrzena.

6. 6 Analýza dat

1. Věk respondentů v době rozvodu rodičů

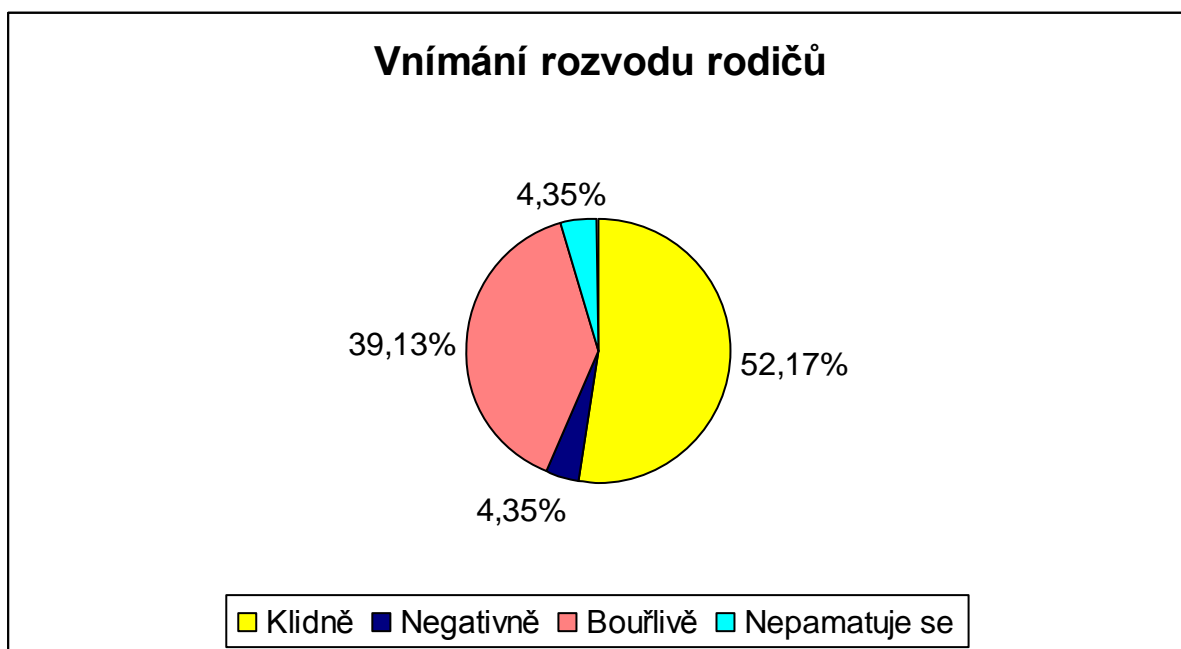
Největší četnost rozvodů rodičů byla zaznamenána mezi desátým a patnáctým rokem studentů (tedy v intervalu šesti let) a to v 50,00% případech. V době od jednoho roku do devíti let studentů (v intervalu 9 let) tomu bylo ve 23,91% případů a od šestnáctého roku do dvacátého druhého roku (v intervalu 7 let) se rodiče studentů rozvedli ve 26,09%. V tomto období byla nejvyšší četnost ve dvaceti jedna letech studentů (8,6%). Od dvacátého třetího roku se už žádné rozvody rodičů nevyskytly.

2. Vnímání rozvodu rodičů

Vnímání průběhu rozvodu rodičů bylo považováno ve více než polovině případů za klidný (52,17%), jak ukazuje graf č. 4. Za bouřlivý jej označilo 39,13% studentů. Negativně ho vnímalo 4,35%, přičemž se jednalo o nepříjemný pocit nebo odmítavý postoj, a nakonec 4,35% si jej nepamatuje.

Graf č. 4:

Vnímání rozvodu rodičů

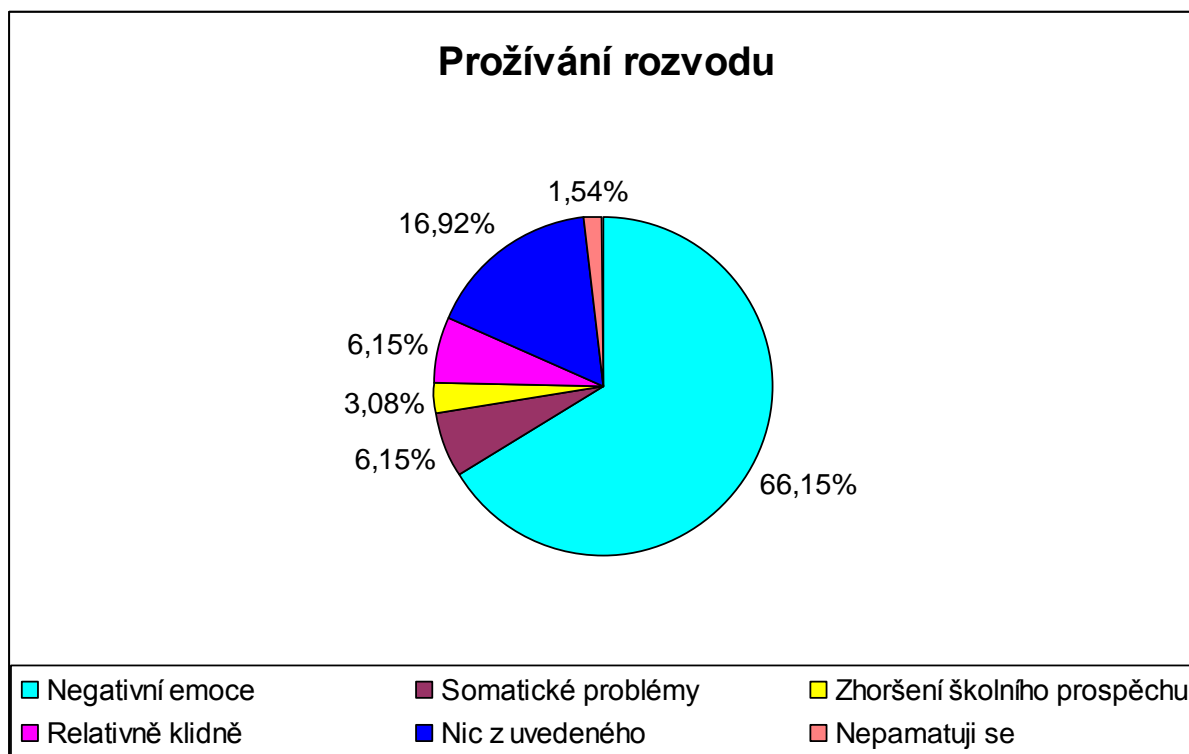

3. Prožitky v době rozvodu rodičů

Většina studentů uvedla, že v době rozvodu prožívala negativní emoce (strach a obavy, úzkosti, smutek, deprese, vztek). Jak je patrné na grafu č. 5, jednalo se o 66,15% prožitků. Somatické problémy se objevily v 6,15%, dále se 3,08% zhoršily ve školním prospěchu. 6,15% prožitků bylo relativně klidných, v 1,54% si to již nepamatovali a v 16,92% se nejednalo o nic z uvedeného.

Graf č. 5:

Prožívání rozvodu

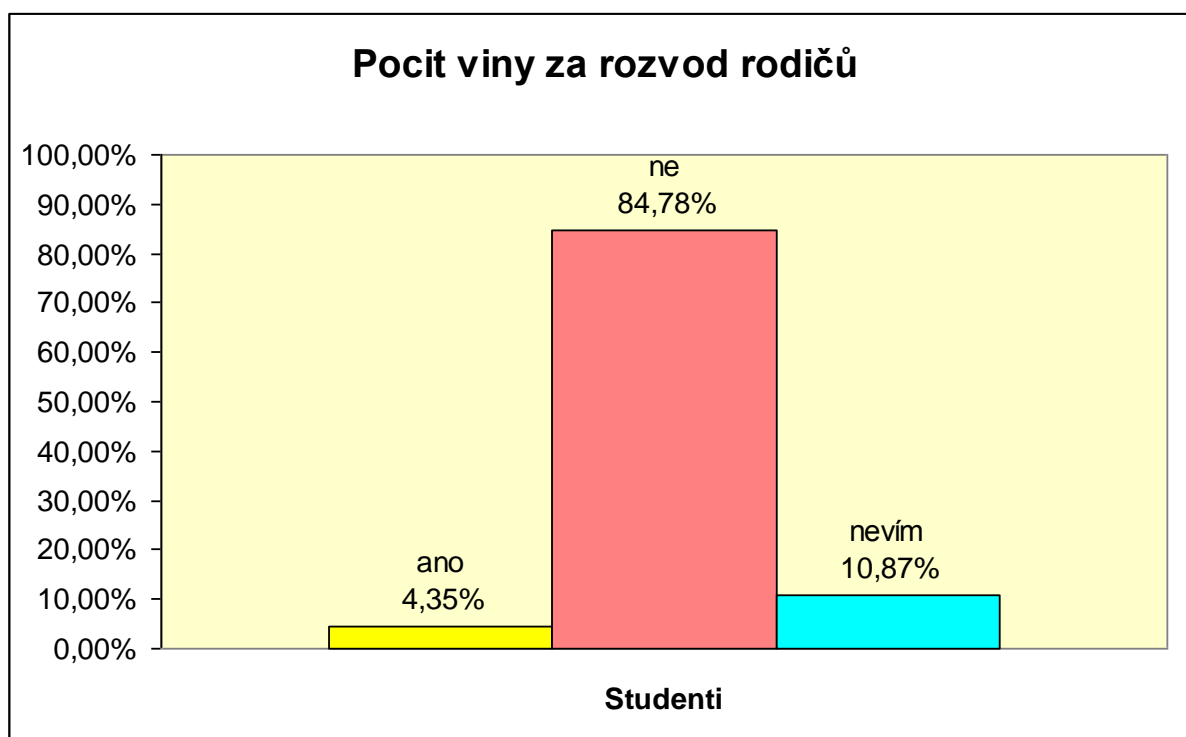

4. Pocit viny za rozvod rodičů

Pocit viny za rozvod rodičů, jak naznačuje graf č. 6, se vyskytl pouze u 4,35% případů, 10,87% studentů nevědělo, zda se u nich objevil a v 84,78% tyto pocity zaznamenány nebyly.

Graf č. 6:

Pocit viny za rozvod rodičů

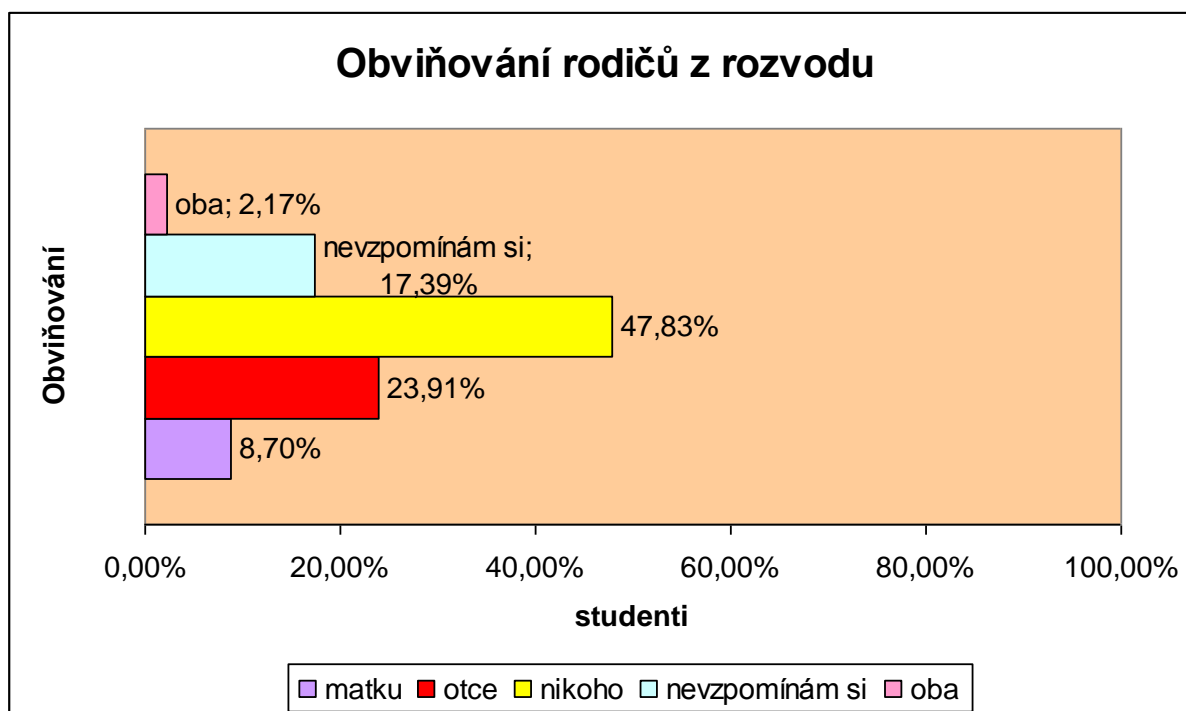

5. Obviňování rodičů z rozvodu

Na grafu č. 7 je vidět, že ve 47,83% případů studenti v době rozvodu rodičů z něj nevinili nikoho, dále ve 23,91% obviňovali otce, v 8,7% matku. 17,39% studentů si nevzpomíná a pouze 2,17% uvedlo oba rodiče.

Graf č. 7:

Obviňování rodičů z rozvodu

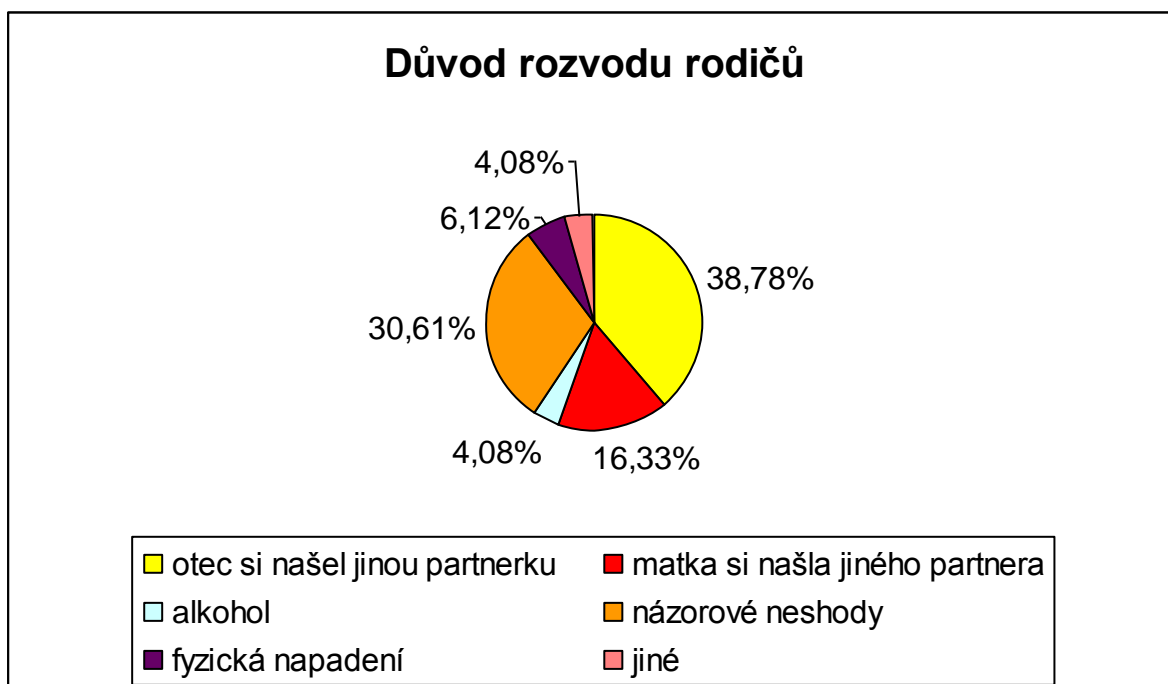

6. Důvod rozvodu

Nejčastějším důvodem rozvodu rodičů byla situace, kdy si otec našel novou partnerku. Stalo se tak ve 38,78% (viz. graf č. 8). Jako druhý nejčastější důvod byly uváděny názorové neshody (30,61%) a v 16,33% to byly matky, jež si našly nové partnery. V 6,12% se vyskytovalo fyzické napadení, ve 4,08% případů zde hrál roli alkohol. Kategorie jiná se vyskytla také ve 4,08%. Objevila se zde tvrzení „soužití už nemělo smyslu“ a „neschopnost otce.“

Graf č. 8:

Důvod rozvodu rodičů

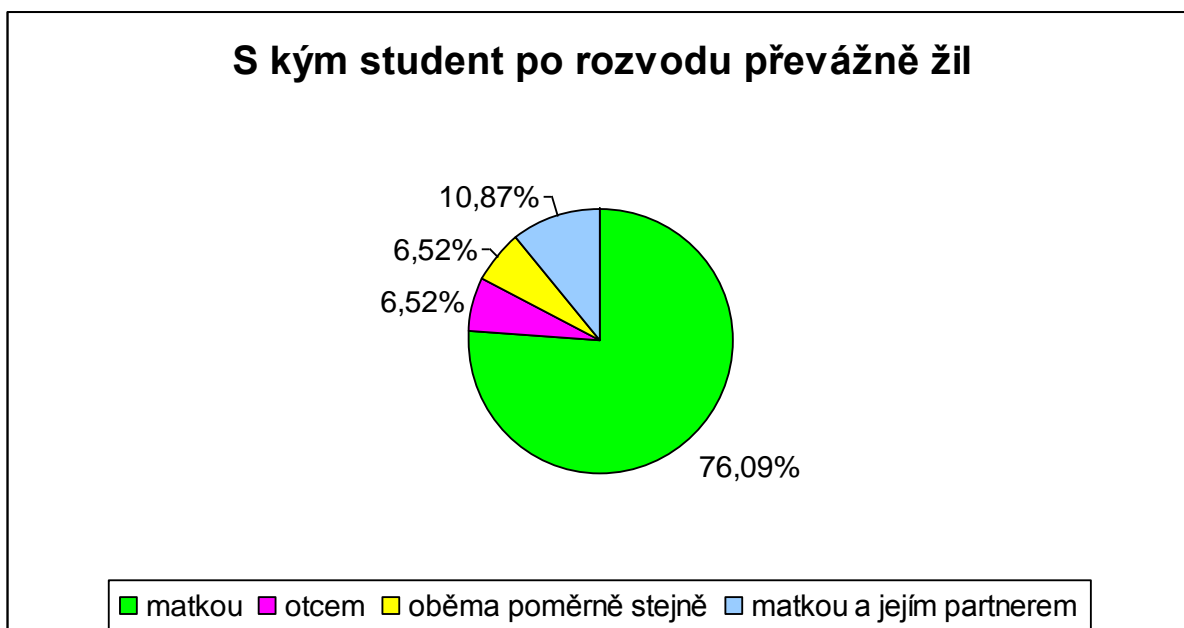

7. S kým studenti převážně žili po rozvodu

V tomto výzkumu žila po rozvodu s matkou převážná většina studentů. Jak je vidět na grafu č. 9, bylo tomu tak v 76,09%, kdy dalších 10,87% uvedlo matku s jejím partnerem. Dohromady se tedy jedná o 86,96% studentů, již po rozvodu žili u matky. Pouze 6,52% studentů uvedlo otce a stejné procento potom žilo u obou rodičů poměrně stejně.

Graf č. 9:

S kým student po rozvodu převážně žil

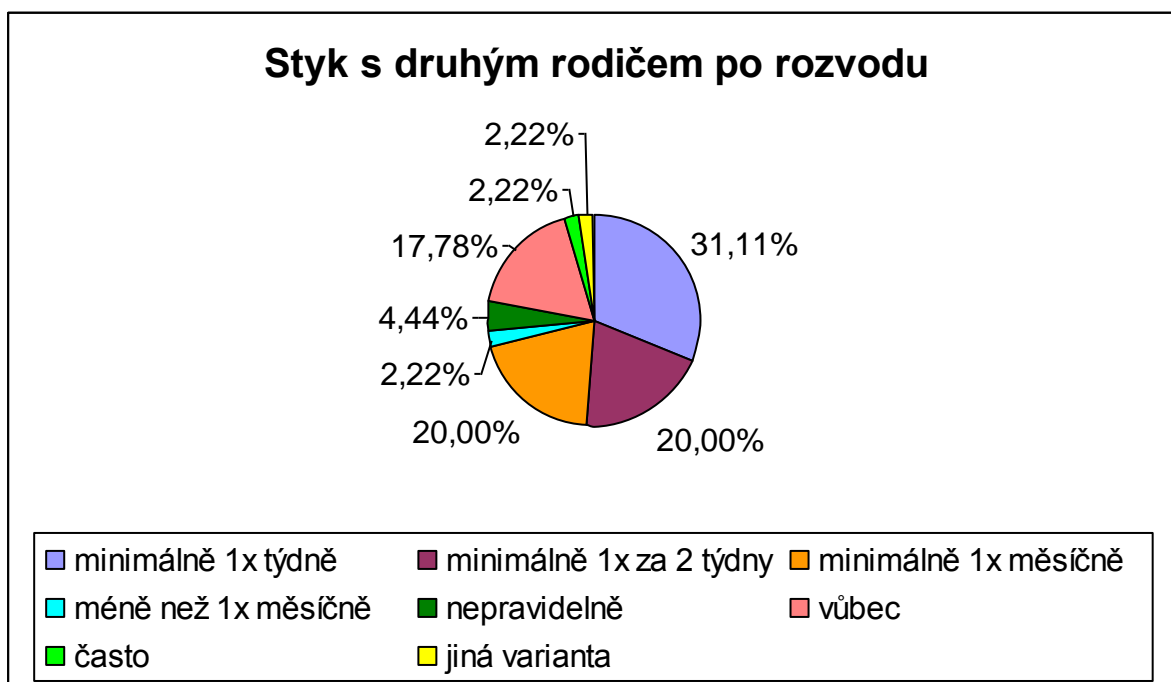

8. Styk s druhým rodičem po rozvodu

Podle tohoto výzkumu se s druhým rodičem v období po rozvodu stýkalo (viz. graf č. 10) 31,11% respondentů minimálně jednou za týden, 20% pak nejméně jednou za dva týdny a stejné procento alespoň jedenkrát za měsíc. Delší než měsíční odluky pak studenti popisovali ve 2,22%. 17,78% respondentů pak uvedlo, že se v době po rozvodu nestýkali vůbec. Nepravidelné návštěvy probíhaly u 4,44% a 2,22% uvedlo časté stýkání (blíže nespecifikované). Jinou variantu zvolilo 2,22% respondentů. Jednalo se o situaci, kdy se rodič do čtyř měsíců vrátil a začal opět bydlet ve společné domácnosti.

Graf č. 10:

Styk s druhým rodičem po rozvodu

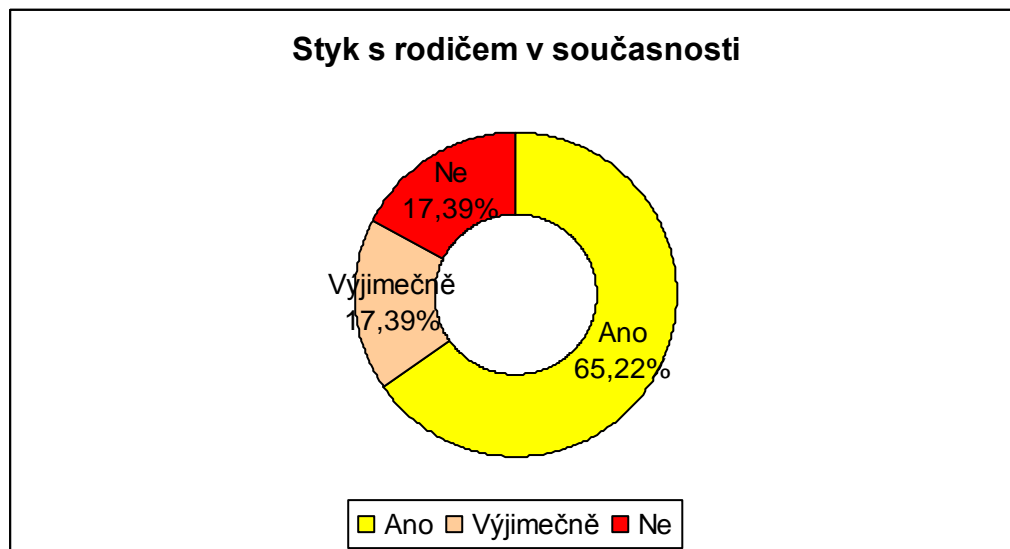

9. Styk s druhým rodičem v současnosti

Jak lze vyčíst z grafu č. 11, 65,22% respondentů se v současnosti s druhým rodičem stýká. U 13,04% tomu tak bylo dokonce i častěji než dříve a 15,22% uvedlo méně v porovnání s minulostí. Dále 17,39% studentů vybralo odpověď vůbec a stejné procento se stýká s druhým rodičem výjimečně.

Graf č. 11

Styk s druhým rodičem v současnosti

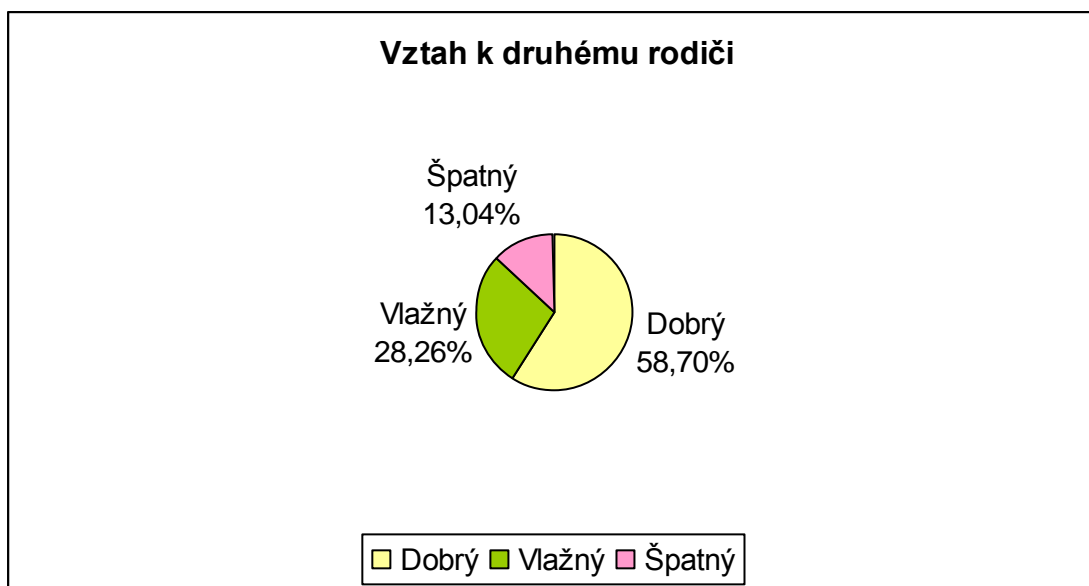

10. Vztah k druhému rodiči

Dobry vztah ke druhému rodiči chová, jak je vidět na grafu č. 12, 58,70% studentů, přitom 39,13% jej označilo za výborný. Dále ve 28,26% případech byla zvolena odpověď vlažný a 13,04% respondentů má špatný vztah.

Graf č. 12:

Vztah k druhému rodiči

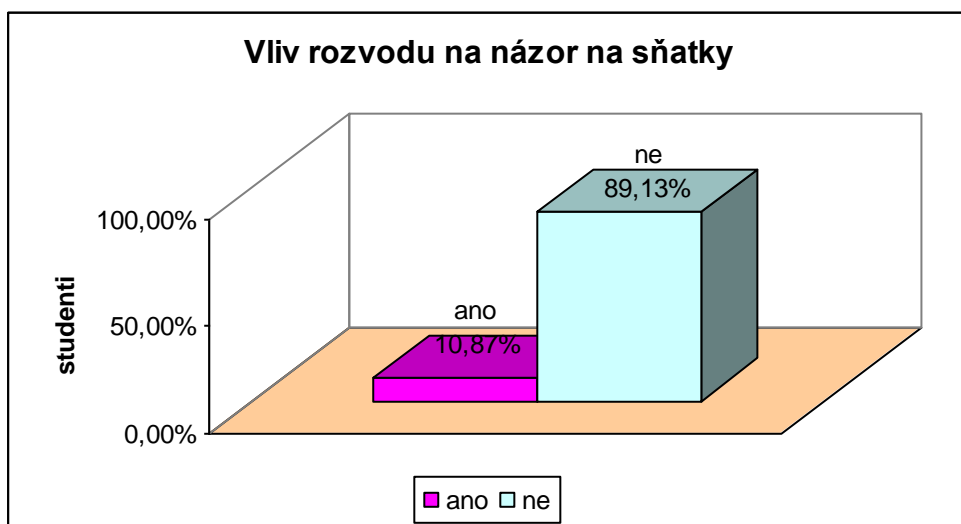

11. Vliv rozvodu rodičů na názor na vlastní sňatky studentů

Vliv rozvodu rodičů na názor na sňatky respondentů připustilo 10,87%.. Naopak ale 89,13% studentů si myslí, že ovlivněni nejsou (viz graf č. 13)

Graf č. 13:

Vliv rozvodu na názor na sňatky

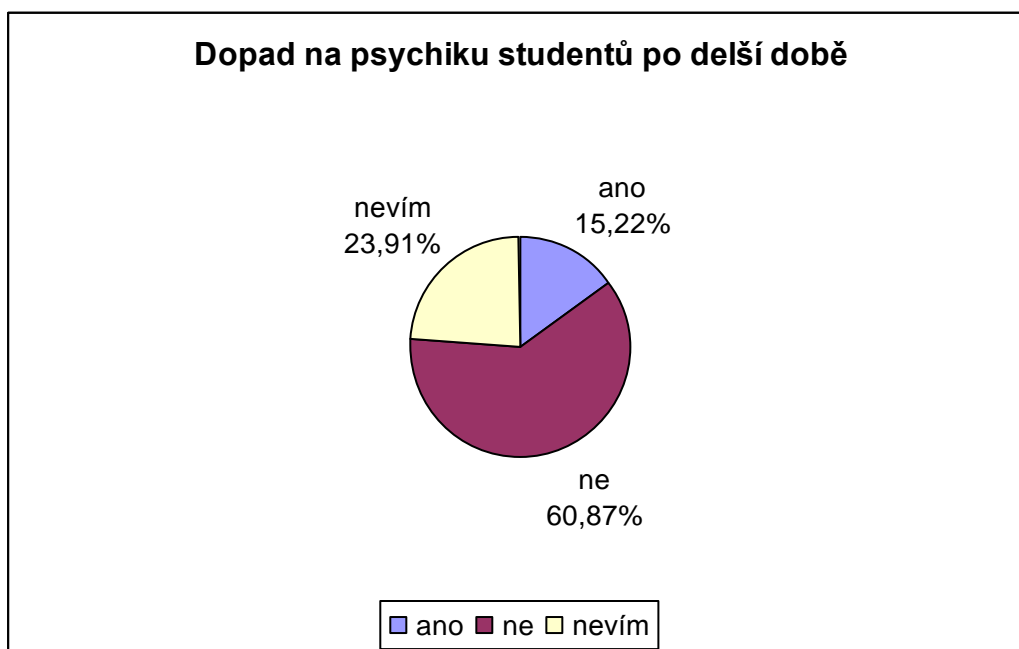

12. Položka: „Domníváte se, že rozvod rodičů měl dopad na vaši psychiku až po delší době (ne bezprostředně hned po rozvodu)?“

V tomto případě, jak lze vyčíst z grafu č. 14, 60,87% respondentů si nemyslí, že by rozvod rodičů měl dopad na jejich psychiku. 23,91% neví a 15,22% se domnívá, že ano.

Graf č. 14:

Dopad na psychiku studentů po delší době

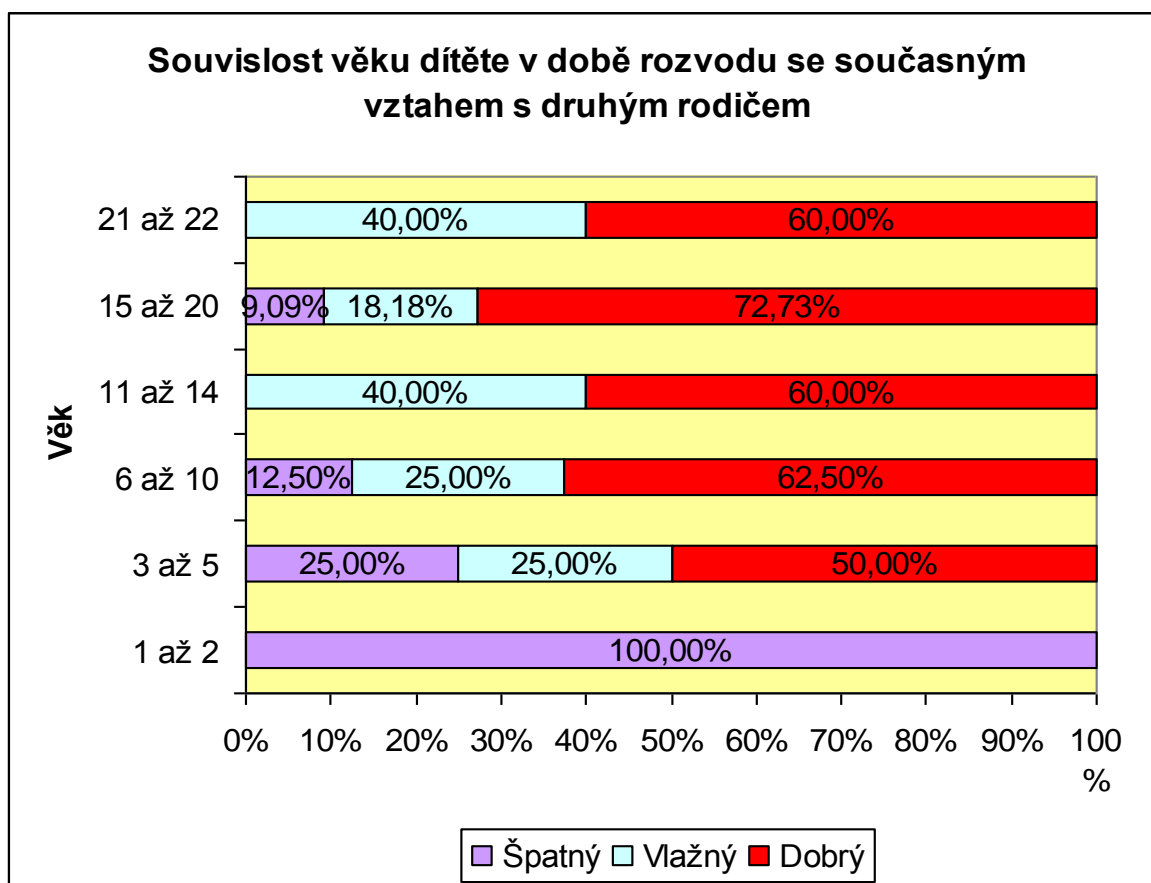

13. Souvislost mezi věkem dítěte v době rozvodu a vztahem s druhým rodičem v současnosti

Nastal-li rozvod rodičů v období mezi jedním až dvěma lety respondenta, byl, podle grafu č.15, vztah mezi ním a druhým rodičem špatný. Rozvedli-li se rodiče studenta v jeho předškolním období (od tří do pěti let), pak byl v 50,00% dobrý, ve 25,00% vlašný a ve 25,00% špatný. V kategorii šesti až deseti let se tento stav zlepšil, kdy jako dobrý byl označen v 62,50%, vlašně jej hodnotilo 25,00% a 12,50% jej považovalo za špatný. V období pubescence byl v 60,00% dobrý a ve 40,00% vlašný. Špatný vztah se v tomto případě nevyskytl. Rozvedli-li se rodiče studenta v období adolescence, pak chovají v současnosti v 72,73% dobrý vztah, v 18,18% vlašný a v 9,09% špatný. Jednalo-li se o kategorii nad dvacet let, špatný vztah se nevyskytnul ani jednou, ve 40,00% se jednalo o vlašný a v 60,00% o dobrý.

Graf č. 15:

Souvislost věku dítěte v době rozvodu se současným vztahem s druhým rodičem

7 Diskuze a interpretace výsledků

Cílem diplomové práce bylo zjistit, zda rozvod rodičů působí na současný život a životní spokojenost vysokoškolských studentů. V této kapitole budou prodiskutovány jednotlivá zjištění a porovnány s literaturou nebo výsledky jiných výzkumů.

Nejprve byl zkoumán vztah mezi dlouhodobým partnerstvím studentů Univerzity Palackého (déle než jeden rok) a rozvodem jejich rodičů, který se nepotvrdil. Jednalo se o velmi slabou závislost.

Seligman (2003, s. 200) upozorňuje na přeceňování vlivu událostí z dětství na život jedince v dospělosti. Dalším možným faktorem, který zde může hrát významnou roli, je vzdělání. Podle zjištění Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (2010, s. 41) se vysokoškolsky vzdělaní lidé mezi sebou v partnerských vztazích více shodují.

Vzhledem ke skutečnosti, že se v našem výzkumu jednalo o mladé respondenty, je možné, že se případný vliv rozvodu rodičů na dlouhodobé vztahy projeví až později. Dalo by se tedy konstatovat, že se v případě vysokoškolských studentů se neobjevují výrazné rozdíly mezi respondenty z rozvedených a z úplných rodin.

Dále byl výzkum zaměřen na samotné připouštění si vlivu rozvodu rodičů na své vlastní partnerské vztahy studentů. 54,35% respondentů si jej připouští a 45,46% ne. Rozdíl mezi nimi činil pouze 8,89%. Kritériem pro přijetí alternativní hypotézy bylo 60% studentů, jež tento vliv připouští, proto byla odmítnuta.

Důležité je zdůraznit, že se jedná pouze o subjektivní pocit respondentů. Musíme si také uvědomit, že ne všichni jedinci reagují na rozvod svých rodičů stejným způsobem (Pavlát, 2011, s. 297). I zde je vhodné připomenout, již výše zmíněný, Seligmanův názor na přeceňování vlivu událostí z dětství a také fakt o jakou věkovou skupinu respondentů se jedná. Na druhou stranu, podle výsledků studie Wallersteinové a Lewisové (2004, s. 363) rozvod rodičů znamenal negativně vlastní vztahy dětí z rozvedených rodin.

Ačkoliv je tedy možné, že rozvod rodičů může zanechat následky na dětech, v tomto případě si to studenti nepřipouštějí.

Souvislost mezi plánováním manželství u studentů a rozvodem jejich rodičů se nepotvrdila. Opět byla zjištěna velmi slabá závislost.

Ve výzkumu Wallersteinové a Lewisové (2004, s. 363) bylo také prokázáno, že většina dětí z rozvedených rodin chtěla manželství uzavřít. Autorky poukazují na jejich obavu zůstat samotní jako nakonec jejich rodiče.

Lze se tedy domnívat, že rozdíly mezi dětmi z rozvedených a úplných rodin v otázce plánování manželství se v období studia vysoké školy nevyskytují.

Dále byla ověřována existence vztahu mezi životní spokojeností a rozvodem rodičů u studentů. Tato souvislost se zde nepotvrdila. Ačkoliv se mírné rozdíly (ve prospěch nerozvedených rodin) objevily, nejsou nikterak zásadní.

Podle výsledků studie Amata a Sobolewského (2001, s. 916 – 918) má rozvod rodičů vliv na spokojenost dětí a to i do budoucna. Naproti tomu ovšem stojí výše uvedený názor Seligmana. Opět zde může hrát významnou roli samotný fakt, že respondenti jsou studenty vysoké školy. Životní spokojenost bývá spojena s životním stylem, protože jak uvádí Machová (In: Machová, Kubátová a kol. 2009, s. 16), odráží se zde ekonomická situace, sociální pozice, vzdělání, příjem, postoje, hodnoty, věk, temperament a pohlaví.

Životní spokojenost se tedy u studentů vysoké školy z rozvedených rodin významně neliší v porovnání se studenty z rodin úplných.

Nejvyšší četnost rozvodů byla zaznamenána v období mezi desátým a patnáctým rokem respondentů. Vágnerová (2007b, s. 149) píše, že prvních deset let manželství bývá nejrizikovějším obdobím. Podle ČSÚ v prvních devíti letech od sňatku se od roku 1991 do roku 2008 rozvádí asi 23,46% manželství. V délce manželství mezi deseti až čtrnácti lety tomu tak bylo u 1,59% rozvodů.

Výsledky získané v tomto výzkumu se tedy v porovnání s literaturou a daty z ČSÚ liší. Možným vysvětlením může být i výše zmíněný fakt, že respondenty jsou vysokoškolští studenti, což může souviset i s dobou rozvodu jejich rodičů. Stalo se tak v období staršího školního věku, kdy dítě, podle Nováka a Průchové (2007, s. 54), již rozumí tomu, co se okolo něj děje. Lze tedy konstatovat, že u vysokoškolských studentů se rodiče rozvedli později, v porovnání s lidmi s nižším vzděláním.

V tomto výzkumu hovoří více než polovina respondentů (52,17%) o klidném vnímání průběhu rozvodu rodičů. O něco méně studentů (39,13%) jej vnímala bouřlivě.

Ačkoliv rozvod rodičů znamená pro dítě zátěž, podle Everetta a Everettové (2000, s. 35 – 171) existuje zmírnění následků na dítěti, když rodiče dokáží zajistit dostatečnou komunikaci. Je tedy možné, že rodiče takovýchto dětí zvládli relativně klidně.

Prožívání rozvodu bylo většinou doprovázeno negativními emocemi. Objevuje se zde zejména strach a obavy, úzkosti, smutek, deprese, vztek. Jelikož k podobnému závěru dospěly ve své studii i Wallerstenová a Lewisová (2004, s. 359), a také se uvádí v literatuře (Everett, Everettová, 2000, s. 35 – 171; Novák, Průchová, 2007, s. 54), lze jej přijmout.

V literatuře se často hovoří o možnosti výskytu pocitů viny za rozvod rodičů (Oravcová In: a kol., 2007, s. 166; Špaňhelová, 2010, s. 129; Novák, Průchová, 2007, s. 54).

V tomto výzkumu se ale převážná většina respondentů s takovým tvrzením neztotožňuje. Jedná se o celých 84,78% studentů. S opačným postojem se pak objevilo pouze malé procento (4,35%) a nakonec 10,87% neví.

Můžeme se tedy přiklonit k vysvětlení, že u vysokoškolských studentů se pocity viny neobjevují tak často.

Téměř polovina respondentů uvedla, že z rozvodu rodičů nikoho neobviňovala. Alespoň jednoho z rodičů pak označilo 32,61% (nejvíc otce – 23,91%). Oba rodiče vinilo pouze 2,17% studentů a 17,69% si na to již nepamatuje.

V literatuře se uvádí situace, kdy se dítě zlobí na otce, jenž nejčastěji v případě rozchodů odchází ze společné domácnosti, ale z různých důvodů se na něj otevřeně hněvat nemůže, proto je nenávist přesunuta na jeho novou přítelkyni. Někdy mohou děti obviňovat matku z chování, které zapříčinilo otcův odchod. Obviňují-li děti oba rodiče, mohou si o nich myslet, že jsou sobci myslící pouze na sebe (Smith, 2004, s. 52).

Přikláníme se tedy k názoru, že nejčastěji bývá z rozvodu obviňován otec.

Jako důvod rozpadu manželství bylo nejčastěji uváděno, že si otec našel novou partnerku. Následovaly názorové neshody a za nimi případ, kdy si matka našla nového partnera. Pokud se sloučí kategorie, kdy si jeden z rodičů našel nového partnera, v jednu, pak se tato skutečnost objevila v 69,39%. Dalo by se to pokládat za nevěru jednoho z rodičů.

Také podle výzkumu Amata a Previtiho (2003, s. 613) se nevěra objevila na prvním místě.

Je tedy pravděpodobné, že nový partner jednoho z rodičů byl ve většině případů příčinou rozvodu.

Po rozvodu žilo převážně s matkou 89,96% studentů. Z toho 10,87% uvedlo matku s jejím partnerem. S otcem pak nepatrné množství respondentů (6,52%) a stejně tak tomu bylo v případě, kdy žili s oběma rodiči poměrně stejně.

Také Dudová a Dudová (2007, s. 87) upozorňují na výsledky statistiky porozvodového uspořádání v České republice, kdy se z 90% dítě přidělovalo do péče matce. Lze tedy

souhlasit s tvrzením, uváděném i v literatuře (Vágnerová, 2008a, s. 277 – 278), že obvykle odchází od rodiny otec a dítě žije s matkou.

V tomto výzkumu bylo zjištěno, že setkávání se studentů z rozvedených rodin v době po rozvodu s druhým rodičem probíhalo nejčastěji minimálně jedenkrát za týden či za dva týdny (51,11%). Studenti, kteří se s ním nestýkali vůbec, jedenkrát za měsíc či méně než jedenkrát měsíčně tak tvořili 40,00%.

Také Dudová a Dudová (2007, s. 76), odkazující se na nález ústavního soudu, se zmiňují, že se v praxi obvykle vyskytuje varianta, kdy se dítě stýká s druhým rodičem jednou až dvakrát týdně, dále potom každý druhý víkend, několik dní během Vánoc a také o prázdninách (po dobu dvou až čtyř týdnů).

Za nejčastější variantu lze tedy považovat styk dětí s druhým rodičem po rozvodu minimálně jedenkrát za dva týdny.

Většina respondentů (65,22%) se v současnosti s druhým rodičem stýká. Výjimečně jej navštěvuje 17,39% a stejné procento studentů odpovědělo, že se nevidají. Wallersteinová a Lewisová (2004, s.362) objevily ve své studii rozdíly v dosaženém vzdělání mezi dětmi z rozvedených a úplných rodin, přičemž zde hrála určitou roli podpora rodičů. Je tedy možné, že se zde projevila souvislost mezi podporou rodičů a samotným studiem respondentů. Lze tedy vyvodit závěr, že většina studentů vysoké školy se s druhým rodičem stýká.

Zajímavým zjištěním bylo, že si převážná většina dotázaných myslí, že jejich názor na sňatky rozvodem rodičů ovlivněn nebyl. Tato skutečnost může souviset s otázkou samotného plánování manželství, jak je uvedené výše, také zde může hrát určitou roli věk respondentů nebo již zmíněný názor Seligmana na přeceňování vlivu událostí z dětství. Lze tedy konstatovat, že rozvod rodičů nemá zřejmě vliv na názor na sňatky studentů.

Dopad událostí rozvodu na psychiku jedince, až po delší době po rozvodu, připustilo pouze 15,22% respondentů. Zatímco 60,87% to jednoznačně odmítlo.

Je nutné opět zdůraznit subjektivní pohled respondentů. Ve studii Wallersteinové a Lewisové (2004, s. 360) se uvádí, že dopady na děti, jejichž rodiče se rozvedli ve věku jejich šesti let nebo dříve, se objevily asi po deseti letech od rozvodu.

Můžeme předpokládat, že dopad na psychiku po delší době se objevit opravdu nemusel.

Ve více než v polovině případů studenti označili vztah ke svému druhému rodiči za dobrý. Jednalo se o 58,70% studentů. Naproti tomu pouze 13,04% jej pokládá za špatný. Vlažný vztah se objevil ve 28,26% případech. Pokud spojíme dvě poslední kategorie v jednu, na základě předpokladu, že vlažný vztah signalizuje přítomnost negativních pocitů, jedná se

o 41,30%. Je tedy patrné, že ve většině případů studenti chovají dobrý vztah k druhému rodiči, avšak mezi nimi a těmi, kteří jej takový nemají, příliš významný rozdíl není.

Podle tohoto výzkumu, souvisí věk dítěte v době rozvodu rodičů se současnými vztahy s druhým rodičem. Zajímavým zjištěním bylo, že čím dříve se rodiče rozvedli, tím větší procento respondentů označilo svůj vztah k druhému rodiči za špatný. V případě rozvodu rodičů do tří let dítěte, tomu tak bylo ve 100% případů. Ve věkové kategorii jedenáct až čtrnáct let a také dvacet jedna až dvacet dva let se pro tuto možnost nevyjádřil žádný z respondentů. Rozvedli-li se rodiče studentů ve věku tři až pět let, dobrý vztah má 50% z nich. V následujících věkových kategoriích toto procento vzrůstá.

Jak je patrné v literatuře (Oravcová In: Oravcová a kol., 2007, s. 17 – 19), čím je dítě mladší, tím více jsou pro něj důležití oba rodiče. Přítomnost obou se pak stává předpokladem dobrého vývoje dítěte a navázání dobrého vztahu.

Přikláníme se tedy k výsledkům výzkumu, kdy souvislost mezi věkem dítěte a dobou rozvodu rodičů (ve smyslu věku respondentů) spolu souvisí.

Přestože se lze setkat v literatuře a jiných výzkumech s tvrzením, že existuje vliv rozvodu rodičů na budoucí život a životní spokojenost dětí, v našem výzkumu se tento předpoklad nepotvrdil. Rozdíl lze zdůvodnit zřejmě dobrým vyrovnáním se s touto nepříjemnou událostí nebo optimálními podmínkami, které umožnily i samotné studium vysoké školy. Dalším faktorem zde může být velikost výzkumného vzorku. Většina oslovených studentů pocházela z rodin úplných, proto bylo velmi obtížné získat respondenty z rodin rozvedených. Z tohoto důvodu by mohlo být přínosné provést průzkum zjišťující, jaké procento studentů vysokých škol pochází z rozpadlých manželství. Musíme také brát zřetel na skutečnost, že se jedná o poměrně mladé lidi, u nichž se některé následky rozvodu mohou objevit později. Domnívám se tedy, že se právě z těchto důvodů existence vlivu rozvodu rodičů na budoucí život a životní spokojenost studentů vysoké školy výrazně nepotvrdila.

Závěr

Diplomová práce se zabývala otázkou rozvodů rodičů z pohledu vysokoškolských studentů.

Byla zaměřena na vnímání rozpadu manželství dětmi, jež potřebují pro správný vývoj vhodné rodinné prostředí, chápající i milující rodiče, kteří se jim dostatečně věnují a podporují je. Pochází-li dítě z neúplné rodiny, nejedná se v současnosti o nic mimořádného. Společnost si na takovou možnost již zvykla a považuje ji za zcela normální řešení konfliktů mezi partnery. Pro děti ale taková změna může znamenat velmi zátěžové období. Často prožívají smutek, obavy z neznámé budoucnosti, vztek a jiné další negativní pocity, dochází k úpravě styku s rodiči nebo mohou čelit snahám matky či otce, kteří se je snaží přesvědčit o špatnosti druhého rodiče. To vše přispívá k prožívání nesnadného období s možnými následky na celý život jedince.

Každý člověk zpracovává situaci svým vlastním způsobem. Někdo se vyrovnává s nepříjemnostmi lépe, jiný hůře. Vysokoškolští studenti se pravděpodobně řadí mezi ty úspěšnější, protože ve srovnání s vrstevníky z rodin úplných se nijak výrazně neodlišují.

Seznam zkratek

ČSÚ: Český statistický úřad

Seznam použité literatury a pramenů

Literatura:

1. BAKALÁŘ, Eduard a kol. *Rozvodová tématica a moderní psychologie*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1089-2.
2. BENNETT, S. Thomas. Divorce. In: CORSINI, J. Raymond and Alan J. AUERBACH. *Concise Encyclopedia of Psychology*. 2.vyd. New York: Wiley, 1998, s. 234. ISBN 0-471-19282-1.
3. DUSS-VON WERDT, Joseph. Mediation bei Trennung und Scheidung. In Wirsching, M., Scheib, P. (Hrsg.), *Paar- und familientherapie*. Berlin: Springer, 2002, s. 227 - 234. ISBN 3-540-41857-1.
4. EVERETT, Craig a Sandra Volgy EVERETTOVÁ. *Zdravý rozvod pro rodiče i děti: původní, klinicky ověřený program provázející čtrnácti etapami procesu rozvodu, rozvodu až k případnému uzavření nového manželství*. Přeložila Hana Baková. Praha: Talpress, 2000. ISBN 80-7197-169-3.
5. GARDNER, A. Richard. *Syndrom zavrženého rodiče*. Účelová neperiodická publikace. Přeložil Eduard Bakalář. Praha: JAN, 1996. ISBN 80-85529-22-X.
6. GEORGAS, James. Families and Family change. In: GEORGAS, James. et al. *Families Across Cultures: 30-nation psychological study*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2006, s. 3 – 50. ISBN 0-521-52987-5.
7. GJURIČOVÁ, Šárka a Jiří KUBIČKA. *Rodinná terapie: systematické a narativní přístupy*. 2. vyd. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2390-7.
8. HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-803-1.
9. HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.
10. HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1168-3.
11. HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3134-6.
12. CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu: vědecký výzkum a analyzování, statistické metody, výhody a nevýhody kvantitativního*

- přístupu, měření v pedagogickém výzkumu, metody zpracování výsledků, sběr dat.*
Praha: Grada, 2007. ISBN 278-80-247-1369-4.
13. KRATOCHVÍL, Stanislav. *Manželská terapie*. 3. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-332-3.
 14. MACHOVÁ, Jitka., *Životní styl*. In: MACHOVÁ, J., KUBÁTOVÁ, D. a kol. *Výchova ke zdraví*. Praha : Grada, 2009, s. 16 - 17. ISBN 978-80-247-2715-8.
 15. MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. ISBN 80-04-25-236-2.
 16. MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85252-83-6.
 17. NOVÁK, Tomáš. *Vztah otce a syna*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2079-1.
 18. NOVÁK, Tomáš. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4110-9.
 19. NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1449-3.
 20. ORAVCOVÁ, J., L. Ďuricová a O. Bindasová. *Psychológia rodiny*. Banská Bystrica: FHV UMB, 2007. s. 366. ISBN 978-80-8083-490-6.
 21. POUPĚTOVÁ, Šárka. *Netrapte se po rozvodu*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2046-3.
 22. SAPOSNEK, Donald, T. Working with Children in Mediation. In: Folberg, J., Milne, A. L., Salem, P. *Divorce and Family Mediation: Models, Techniques, and Applications*. New York: Guildford, 2004, s. 155 - 179. ISBN 1-59385-002-6.
 23. SELIGMAN, Martin. *Opravdové štěstí: pozitivní psychologie v praxi*. Přeložila Ivana Pavlíčková. Praha: Ikar, 2003. ISBN 80-249-0293-1.
 24. SILLAMY, Norbert. *Psychologický slovník*. Přeložila Irena Stressová. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0249-1.
 25. SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Přeložila Hana Loupová. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-906-2.
 26. SOBOTKOVÁ, Irena. Rodina. In: BAŠTECKÁ, B. ed. *Psychologická encyklopedie: aplikovaná psychologie*. Praha: Portál, 2009, s. 318 - 320. ISBN 978-80-7367-470-0.
 27. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2008a. ISBN 978-80-246-0956-0.

28. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2008b. ISBN 978-80-246-1318-5.
29. WALSH, Froma. *Strengthening Family Resilience*. New York; London: Guildford, 1998. ISBN 1-57230-408-1.
30. WARSHAK, A. Richard. *Rozvodové jedy*. Přeložila Daniela Zounková. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-439-X.
31. WECKERT, Al und Monika OBOOTH. *Mediation für dummies*. Weinheim: Wiley-VCH Verlag GmbH&Co.IGaA, 2011. ISBN 978-3-527-70589-4.

Prameny a internetové zdroje:

32. AMATO, R. Paul. Explaining of Intergeneration Transmission of Divorce. *Journal of Marriage and the Family*. Vol. 58, No. 3, 1996. s. 628 – 640. ISSN 022-2445.
33. AMATO, R. Paul and Denise PREVITI. People's Reasons for Divorcing: Gender, Social Class, the Life Course, and Adjustment. *Journal of Family Issues* [online]. 2003, Vol. 24, No. 5, pp. 602 – 626 [cit. 2012-03-22]. ISSN 1552-5481. Dostupné z: <http://www.psychology.uiowa.edu/faculty/harvey/People's%20Reasons%20for%20Divorcing.pdf>.
34. AMATO, R. Paul and Juliana M. SOBOLEWSKI. The Effects of Divorce and Marital Discord on Adult Children's Psychological Well-Being. *American Sociological Review* [online]. 2001, Vol. 66, No. 6, pp. 900 – 921 [cit. 2012-03-22]. ISSN 0003-1224. Dostupné z: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/3088878?uid=2134&uid=3737856&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=55877591933>.
35. BALHAROVÁ, Jana a Ivona ŠPORCROVÁ. Role otce při utváření sociálních vlastností dítěte. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 2002, roč. 37, č. 1, s. 36 – 50. ISSN 055-5574.
36. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Rozvodovost. *Czso.cz* [online]. © 2012 [cit. 2012-03-22]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>
37. DUDOVÁ, Radka a Tereza DUDOVÁ. Porozvodové rodičovství v české legislativě. In: Dudová Radka, Hastrmanová Šárka. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti* [online]. 2007. Praha. Sociologický ústav AV ČR [cit. 2012-03-22]. ISBN 978-80-7330-124-8. Dostupné z: http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/258_SS_07_07.pdf

38. CHERLIN, A. J., P. L. CHASE-LANSDALE and C. MCREA. Effects of Parental Divorce on Mental Health throughout the life course. *American Sociological Review* [online]. 1998, Vol. 63 No. 2, pp. 239 – 249 [cit. 2012-03-22]. ISSN 0003-1224. Dostupné z: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/2657325?uid=3737856&uid=2&uid=4&sid=21100663458726>
39. Mediation. *Lebenslage-Scheidung.de* [online]. [cit. 2012-03-22]. Dostupné z: <http://www.lebenslage-scheidung.de/Mediator.html>
40. PAVLÁT, Josef. Dlouhodobé následky rozvodu pro děti. *Česká a slovenská psychiatrie*. 2011, roč. 107, č. 5, s. 297 – 300. ISSN 1212-0383.
41. VÝZKUMNÝ ÚŘAD PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Rodina a zaměstnání s ohledem na rodinný cyklus. Praha: VÚPS, 2010 [cit. 2012-03-22]. ISBN 978-80-7416-059-2. Dostupné z http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_310.pdf
42. WALLERSTEIN, Judith S. and Julia M. LEWIS. The Unexpected Legacy of Divorce: Report of a 25-Year Study. *Psychoanalytic Psychology* [online]. 2004, Vol. 21, No. 3, pp. 353 – 370 [cit. 2012-03-22]. ISSN 0736-9735. Dostupné z: http://www.fellowshipoftheparks.com/Documents%5CUnexpected_Legacy_of_Divorce.pdf

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Dotazník

Příloha č. 2: Tabulka pro výpočet korelace mezi dlouhodobějším partnerstvím a rozvodem rodičů

Příloha č. 3: Tabulka pro výpočet korelace mezi plánováním manželstvím a rozvodem rodičů

Příloha č. 1.

Dotazník:

DOTAZNÍK

Ráda bych Vás požádala o vyplnění tohoto dotazníku, který bude součástí mé diplomové práce. Jelikož je dotazník zcela anonymní, chtěla bych Vás poprosit o pravdivé odpovědi na následující otázky.

Děkuji za spolupráci a Váš čas ☺

Zuzana Figurová

Studentka Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

Pokyny pro vyplňování:

- u otázek, kde je vyznačeno pomocí teček místo pro individuální odpověď, **prosím vyplňte**.
- u otázek, kde jsou nabídnuty odpovědi **prosím zakroužkujte** nejuvýstižnější variantu.
- Položky číslo 20 až 24 jsou výroky, s nimiž můžete souhlasit či nesouhlasit. S použitím škály od 1 do 7 zaznamenejte svůj souhlas s každou položkou tak, že zaškrtnete na řádku číslo, které odpovídá vašemu mínění:

7 – zcela souhlasím

6 – souhlasím

5 – spíše souhlasím

4 – ani nesouhlasím, ani souhlasím

3 – spíše nesouhlasím

2 – nesouhlasím

1 – vůbec nesouhlasím

1) Jste :

a) muž

b) žena

2) Kolik je Vám let?

3) Jakou studujete vysokou školu? (fakultu, obor, atp.)

.....

4) Jsou Vaši rodiče rozvedení?

a) ano

b) ne (odpovězte prosím dále na otázky č.: 15, 18, 20-24)

5) Kolik Vám bylo let, když došlo k rozvodu? -----

6) Jak jste vnímal/a průběh rozvodu vašich rodičů? Zdál se Vám v té době...

(odpověď zakroužkujte, popřípadě doplňte konkrétní informaci)

a) velmi klidný

b) klidný

c) bouřlivý

d) velmi bouřlivý

e) nepamatuji se

d)

7) Vzpomínáte si, co jste prožíval/a v době rozvodu rodičů?

- a) strach a obavy
- b) úzkosti
- c) smutek deprese
- d) objevily se u mě somatické problémy (bolesti břicha, hlavy, alergie, astma...aj.)
- e) zhoršení prospěchu ve škole
- f) nic z uvedeného
- h) jiné.....

8) Pociťoval/a jste v té době vinu za rozvod rodičů?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

9) Obviňoval(a) jste v té době některého z rodičů za to, že se rozvádějí?

- a) ano – matku
- b) ano – otce
- c) nikoho
- d) nevzpomínám si

10) Víte, proč se vaši rodiče rozvedli?

- a) otec si našel jinou partnerku
- b) matka si našla jiného partnera
- c) alkohol
- d) názorové neshody
- e) fyzická napadení
- f) špatná ekonomická situace
- g) nevím
- h) jiné.....

11) S kým jste po rozvodu převážně žil/a?

- a) s matkou
- b) s otcem
- c) s oběma rodiči poměrně stejně
- d) s matkou a jejím partnerem
- e) s otcem a jeho partnerkou

12) Stýkal/a jste se s druhým rodičem po rozvodu?

- a) 1x za týden
- b) 1x za dva týdny
- c) 1x za měsíc
- d) vůbec
- e) jiná varianta

13) Stýkáte se i v současnosti?

- a) ano
- b) ano, dokonce i častěji
- c) ano, ale méně než dřív
- d) jen výjimečně
- e) vůbec

14) Jak byste označili svůj vztah k tomuto druhému rodiči?

- a) výborný
- b) dobrý
- c) vlažný
- d) špatný
- e) jiný

15) Měli jste, nebo máte dlouhodobějšího partnera? (déle než jeden rok)

- a) ano
- b) ne

16) Myslíte si nyní, že rozvod Vašich rodičů ovlivnil nějakým způsobem Vaše současné partnerské vztahy?

- a) ano
- b) je to možné
- c) ne

17) Má rozvod rodičů vliv na Váš názor na sňatky?

- a) ano
- b) ne

18) Plánujete - do budoucna - sňatek?

- a) ano
- b) ne

19) Domníváte se, že rozvod rodičů měl dopad na vaši psychiku až po delší době (ne bezprostředně hned po rozvodu)?

- a) ano (po jak dlouhé době?).....
- b) ne
- c) nevím

20) Můj život se v mnoha aspektech blíží mému ideálu.

7 6 5 4 3 2 1

zcela souhlasím *vůbec nesouhlasím*

21) Mé životní podmínky jsou výborné.

7 6 5 4 3 2 1

zcela souhlasím *vůbec nesouhlasím*

22) Jsem se svým životem zcela spokojen(a).

7 6 5 4 3 2 1

zcela souhlasím *vůbec nesouhlasím*

23) Zatím jsem dosáhla(a) důležitých věcí, které v životě chci.

7 6 5 4 3 2 1

zcela souhlasím *vůbec nesouhlasím*

24) Kdybych mohl(a) žít znova, nic bych nezměnil(a).

7 6 5 4 3 2 1

zcela souhlasím *vůbec nesouhlasím*

Příloha č. 2

Tabulka pro výpočet korelace mezi dlouhodobějším partnerstvím a rozvodem rodičů

Rozvod v rodině studenta: ano = 1

ne = 0

Dlouhodobé partnerství: ano = 0

ne = 1

Číslo respondenta	Rozvod v rodině studenta		Dlouhodobé partnerství	
	ANO	1	ANO	0
1	ANO	1	ANO	0
2	ANO	1	ANO	0
3	ANO	1	ANO	0
4	ANO	1	ANO	0
5	ANO	1	ANO	0
6	ANO	1	ANO	0
7	NE	0	NE	1
8	NE	0	ANO	0
9	NE	0	ANO	0
10	NE	0	ANO	0
11	NE	0	ANO	0
12	NE	0	ANO	0
13	NE	0	ANO	0
14	NE	0	NE	1
15	NE	0	NE	1
16	NE	0	ANO	0
17	NE	0	ANO	0
18	NE	0	ANO	0
19	NE	0	ANO	0
20	NE	0	ANO	0
21	NE	0	ANO	0
22	ANO	1	ANO	0
23	ANO	1	NE	1
24	ANO	1	ANO	0
25	ANO	1	ANO	0
26	NE	0	ANO	0
27	NE	0	ANO	0
28	NE	0	ANO	0
29	NE	0	ANO	0
30	NE	0	NE	1
31	NE	0	NE	1
32	NE	0	NE	1
33	ANO	1	ANO	0
34	ANO	1	ANO	0
35	ANO	1	ANO	0
36	ANO	1	ANO	0
37	ANO	1	ANO	0
38	ANO	1	ANO	0
39	ANO	1	ANO	0
40	ANO	1	ANO	0
41	ANO	1	ANO	0

42	ANO	1	ANO	0
43	NE	0	NE	1
44	NE	0	ANO	0
45	NE	0	ANO	0
46	NE	0	ANO	0
47	NE	0	ANO	0
48	NE	0	NE	1
49	NE	0	NE	1
50	NE	0	ANO	0
51	NE	0	ANO	0
52	NE	0	ANO	0
53	NE	0	ANO	0
54	NE	0	NE	1
55	ANO	1	NE	1
56	ANO	1	ANO	0
57	ANO	1	ANO	0
58	ANO	1	NE	1
59	ANO	1	ANO	0
60	ANO	1	ANO	0
61	ANO	1	ANO	0
62	ANO	1	ANO	0
63	NE	0	ANO	0
64	NE	0	ANO	0
65	NE	0	NE	1
66	ANO	1	ANO	0
67	ANO	1	ANO	0
68	ANO	1	ANO	0
69	ANO	1	NE	1
70	NE	0	ANO	0
71	NE	0	ANO	0
72	ANO	1	ANO	0
73	ANO	1	ANO	0
74	ANO	1	ANO	0
75	NE	0	ANO	0
76	NE	0	ANO	0
77	ANO	1	ANO	0
78	ANO	1	ANO	0
79	ANO	1	ANO	0
80	ANO	1	ANO	0
81	NE	0	ANO	0
82	NE	0	ANO	0
83	NE	0	ANO	0
84	ANO	1	ANO	0
85	ANO	1	NE	1
86	ANO	1	ANO	0
87	ANO	1	ANO	0
88	NE	0	ANO	0
89	NE	0	NE	1
90	NE	0	ANO	0
91	NE	0	NE	1
92	ANO	1	ANO	0
93	ANO	1	ANO	0

94	NE	0	ANO	0
95	NE	0	ANO	0
96	NE	0	NE	1
97	ANO	1	NE	1
98	NE	0	ANO	0
99	NE	0	NE	1
100	NE	0	ANO	0

$r = -0,18029$

Příloha č. 3

Tabulka pro výpočet korelace mezi plánováním manželstvím a rozvodem rodičů

Rozvod v rodině studenta: ano = 1

ne = 0

Plánování sňatku studenta v budoucnosti: ano = 0

ne = 1

Číslo respondenta	Rozvod rodičů		Plánování sňatku v budoucnosti	
	ANO	1	ANO	0
1	ANO	1	ANO	0
2	ANO	1	ANO	0
3	ANO	1	ANO	0
4	ANO	1	ANO	0
5	ANO	1	ANO	0
6	ANO	1	ANO	0
7	NE	0	NE	1
8	NE	0	ANO	0
9	NE	0	ANO	0
10	NE	0	ANO	0
11	NE	0	ANO	0
12	NE	0	ANO	0
13	NE	0	ANO	0
14	NE	0	ANO	0
15	NE	0	ANO	0
16	NE	0	NE	1
17	NE	0	ANO	0
18	NE	0	ANO	0
19	NE	0	ANO	0
20	NE	0	ANO	0
21	NE	0	NE	1
22	ANO	1	ANO	0
23	ANO	1	ANO	0
24	ANO	1	ANO	0
25	ANO	1	ANO	0
26	NE	0	ANO	0
27	NE	0	ANO	0
28	NE	0	ANO	0
29	NE	0	ANO	0
30	NE	0	ANO	0
31	NE	0	ANO	0
32	NE	0	ANO	0
33	ANO	1	ANO	0
34	ANO	1	ANO	0
35	ANO	1	ANO	0
36	ANO	1	ANO	0
37	ANO	1	ANO	0
38	ANO	1	ANO	0
39	ANO	1	ANO	0
40	ANO	1	NE	1
41	ANO	1	ANO	0

42	ANO	1	ANO	0
43	NE	0	ANO	0
44	NE	0	ANO	0
45	NE	0	ANO	0
46	NE	0	ANO	0
47	NE	0	ANO	0
48	NE	0	ANO	0
49	NE	0	ANO	0
50	NE	0	ANO	0
51	NE	0	ANO	0
52	NE	0	ANO	0
53	NE	0	ANO	0
54	NE	0	NE	1
55	ANO	1	ANO	0
56	ANO	1	ANO	0
57	ANO	1	ANO	0
58	ANO	1	ANO	0
59	ANO	1	ANO	0
60	ANO	1	ANO	0
61	ANO	1	ANO	0
62	ANO	1	ANO	0
63	NE	0	ANO	0
64	NE	0	ANO	0
65	NE	0	NE	1
66	ANO	1	NE	1
67	ANO	1	ANO	0
68	ANO	1	ANO	0
69	ANO	1	NE	1
70	NE	0	ANO	0
71	NE	0	ANO	0
72	ANO	1	ANO	0
73	ANO	1	ANO	0
74	ANO	1	NE	1
75	NE	0	ANO	0
76	NE	0	ANO	0
77	ANO	1	ANO	0
78	ANO	1	ANO	0
79	ANO	1	ANO	0
80	ANO	1	ANO	0
81	NE	0	NE	1
82	NE	0	ANO	0
83	NE	0	ANO	0
84	ANO	1	ANO	0
85	ANO	1	ANO	0
86	ANO	1	NE	1
87	ANO	1	ANO	0
88	NE	0	ANO	0
89	NE	0	ANO	0
90	NE	0	ANO	0
91	NE	0	ANO	0
92	ANO	1	ANO	0
93	ANO	1	NE	1

94	NE	0	ANO	0
95	NE	0	ANO	0
96	NE	0	ANO	0
97	ANO	1	ANO	0
98	NE	0	ANO	0
99	NE	0	ANO	0
100	NE	0	ANO	0

$r = 0,029636948$